

Міністерство освіти та науки України  
Львівський національний університет природокористування  
Факультет управління, економіки та права  
Кафедра міжнародних економічних відносин та маркетингу

## Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня Магістр

на тему: **Зростання привабливості України**  
**для транснаціональних компаній Європи**

Виконав: студент II курсу, групи Мев-61

Спеціальність 292 «Міжнародні економічні  
відносини

(шифр і назва спеціальності)

Гільман Даниїл Ігорович

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

Керівник: к.е.н., в.о.доц. Гаврилюк Іванна Іванівна

(Прізвище та ініціали керівника)

Рецензент: Микуляк О.В.

(Прізвище та ініціали)

Дубляни 2024

Міністерство освіти і науки України  
Львівський національний університет природокористування  
Факультет управління, економіки та права  
Кафедра міжнародних економічних відносин та маркетингу

Освітній ступінь Магістр

Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

(шифр і назва)

**ЗАТВЕРДЖУЮ**  
**Завідувач кафедри**  
**міжнародних економічних**  
**відносин та маркетингу**  
(назва кафедри)

(підпис)

Линдюк А. О.

**ЗАВДАННЯ**  
**НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Гільмана Даниїла Ігоровича

1. Тема роботи: Зростання привабливості України для транснаціональних компаній.

Керівник роботи: Гаврилюк Іванна Іванівна, к.е.н., в.о. доцента кафедри міжнародних економічних відносин та маркетингу

затверджені наказом ЛНУП від «27» жовтня 2023 року № 572 к-с

2. Строк подання студентом роботи: до 16 грудня 2023 року

3. Вихідні дані по проєкту (роботи): вітчизняні та зарубіжні літературні джерела, монографічні дослідження, офіційні публікації, нормативно-правові, статистичні й фактологічні матеріали державних органів влади, звіти, доповіді, аналітичні огляди міжнародних організацій ОЕСР, ЮНКТАД, СОТ.

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити):

1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИВАБЛИВОСТІ ТНК.

1.1. Поняття та фактори привабливості транснаціональних компаній.

1.2. Роль України в європейському бізнесі. 1.3. Реформи та законодавство, спрямовані на залучення іноземних інвестицій.

2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ.

2.1. Інфраструктура та логістика в Україні. 2.2. Людський капітал як фактор

привабливості економіки. 2.3. Аналіз секторів економіки, які приваблюють ТНК

3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ ДЛЯ ТНК

ЄВРОПИ. 3.1. Виклики та перешкоди з якими стикаються іноземні компанії

вУкраїні. 3.2. Напрями щодо забезпечення подальшого зростання

привабливості України для ТНК. 3.3. Перспективи розвитку ТНК в

післявоєнний період.

5. Дата видачі завдання «06» березня 2023 року.

### КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи
1.	Отримання завдання. Вивчення рекомендованої літератури по темі КР. Написання аналітичного огляду. Вивчення об'єкту. Аналіз існуючого стану (складання програми; написання пояснювальної записки; підготовка картографічних матеріалів для дипломної роботи).	Березень-червень 2023 р.
2.	Розробка перспективного рішення та його обґрунтування (написання перспективної частини; виготовлення планової основи для основного варіанту роботи).	Липень-серпень 2023 р.
3.	Розробка та обґрунтування пропозицій щодо реалізації роботи. Розробка питань з охорони праці та захисту населення. Розробка і написання економічної частини роботи; висновків і пропозицій з реалізації роботи; питань з охорони праці і захисту населення та охорони природи; кінцеве редагування пояснювальної записки; оформлення кінцевого варіанту роботи та інших графічних матеріалів, які представляються до захисту в ЕК).	Вересень-листопад 2023 р.
4.	Кінцеве оформлення дипломної роботи (здача пояснювальної записки керівнику КР; виправлення його зауважень; здача КР на рецензування; кінцеве оформлення ілюстративних матеріалів, таблиць).	Грудень 2023 р.
5.	Підготовка до захисту в ЕК. Пробний захист на випускній кафедрі (написання доповіді й погодження її з керівником КР; виправлення зауважень у графічній частині).	Січень 2024 р.

Здобувач вищої освіти \_\_\_\_\_

( підпис )

**Гільман Д.І.**

(прізвище та ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи \_\_\_\_\_

( підпис )

**Гаврилюк І.І.**

(прізвище та ініціали)

УДК: 339.92(477)

**Кваліфікаційна магістерська робота:** 93 с. текстової частини, 7 рисунків, 9 таблиць, 61 джерело.

Зростання привабливості України для транснаціональних компаній Європи. Гільман Д. Кваліфікаційна робота. Кафедра міжнародних економічних відносин та маркетингу. Дубляни, Львівський НУП, 2024.

Розглянуто поняття та фактори привабливості транснаціональних компаній, висвітлено роль України в європейському бізнесі, досліджено реформи та законодавство, спрямовані на залучення іноземних інвесторів.

Розглянуто стан інфраструктури та логістики в Україні, висвітлено роль людського капіталу як фактору привабливості економіки, зроблено аналіз секторів економіки, які приваблюють ТНК.

Досліджено виклики та перешкоди, з якими стикаються іноземні компанії в Україні, висвітлено напрями щодо забезпечення подальшого зростання привабливості України для ТНК, з'ясовано перспективи розвитку ТНК в післявоєнний період.

## АНОТАЦІЯ

Україна активно працює над поліпшенням свого інвестиційного клімату та привабленням іноземних інвесторів. Розвиток інфраструктури, поліпшення умов для бізнесу та реформування законодавства - це ключові аспекти, які привертають увагу потенційних інвесторів. Одним із ключових аспектів цієї стратегії є створення сприятливого і неперешкодного бізнес-середовища, яке включає в себе прозорість у законодавстві, захист прав власності, реформування податкової системи та бюрократичних процедур. Загалом, розвиток ефективної стратегії приваблення інвестицій з Європи вимагає комплексного підходу та урахування широкого спектру факторів, включаючи економічні, політичні та геополітичні аспекти.

Ключові слова: Транснаціональні компанії, інвестиції, інвестор, інфраструктура та логістика, експорт та імпорт, товар, міжнародний ринок.

## ANNOTATION

Ukraine is actively working to improve its investment climate and attract foreign investors. Infrastructure development, improvement of the business environment and legislative reforms are key aspects that attract the attention of potential investors. One of the key aspects of this strategy is the creation of a favourable and unhindered business environment, which includes transparency in legislation, protection of property rights, reform of the tax system and bureaucratic procedures. Overall, developing an effective strategy for attracting investment from Europe requires a comprehensive approach and consideration of a wide range of factors, including economic, political and geopolitical aspects.

Keywords: Multinational companies, investment, investor, infrastructure and logistics, export and import, commodity, international market.

## ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИВАБЛИВОСТІ ТНК.....	9
1.1. Поняття та фактори привабливості транснаціональних компаній.....	9
1.2. Роль України в європейському бізнесі.....	17
1.3. Реформи та законодавство, спрямовані на залучення іноземних інвесторів.....	25
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ.....	38
2.1. Інфраструктура та логістика в Україні.....	38
2.2. Людський капітал як фактор привабливості економіки.....	50
2.3. Аналіз секторів економіки, які приваблюють ТНК.....	65
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ ДЛЯ ТНК ЄВРОПИ.....	73
3.1. Виклики та перешкоди з якими стикаються іноземні компанії в Україні.....	73
3.2. Напрями щодо забезпечення подальшого зростання привабливості України для ТНК.....	83
3.3. Перспективи розвитку ТНК в післявоєнний період.....	90
ВИСНОВКИ.....	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	99

## ВСТУП

**Актуальність дослідження.** Огляд та аналіз зростання привабливості України для транснаціональних компаній Європи набуває великого значення, враховуючи фактори та потреби сучасного економічного та політичного контексту.

Україна постійно вдосконалює свою економічну політику та шукає шляхи для залучення іноземних інвесторів. Розвиток інфраструктури, створення сприятливого бізнес-середовища та реформування законодавства – усе це робить дослідження такої теми актуальним. Україна постійно підтверджує свої наміри стати частиною європейського ринку, що робить важливим вивчення та аналіз того, як країна приваблює інвесторів з Європи. Умови, які пропонує Україна для транснаціональних компаній, залежать від глобальної конкуренції між країнами світу. Розуміння та оцінка конкурентоспроможності України в цьому контексті є надзвичайно важливими для приваблення ТНК і залучення інвестицій. Україна знаходиться на перетині геополітичних інтересів. Розбудова стратегії приваблення транснаціональних компаній Європи має враховувати цю складну геополітичну ситуацію.

Широкі можливості розвитку українського ринку, потенційно вигідне географічне положення та відкриття нових ринків та ресурсів для компаній з Європи роблять тему зростання привабливості України для транснаціональних компаній Європи вкрай актуальною. Дослідження цієї теми важливе для розуміння факторів, що приваблюють транснаціональні компанії до України, й сприяння подальшому розвитку бізнесу в країні.

Питання, пов'язані зі зростанням привабливості України для транснаціональних компаній Європи досліджували такі науковці як Л. Артеменко, О. Булана, С. Гинда, Л. Горбач, Ю. Григоренко, Б. Данилишин, С. Дяченко, Н. Ковтун, Д. Коляденко, Л. Курило, В. Островерхов, Т. Панфілова, О. Плотніков, О. Рябчук і ін.

Проте у вітчизняній дослідницькій літературі досі бракує систематичного дослідження, присвяченого вивченню особливостей зростання привабливості України для транснаціональних компаній Європи. Цим обумовлена актуальність даної роботи.

**Метою дослідження** є вивчення факторів, що впливають на зростання привабливості України для транснаціональних компаній Європи.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні завдання:

- розглянути поняття та фактори привабливості транснаціональних компаній;
- висвітлити роль України в європейському бізнесі;
- дослідити реформи та законодавство, спрямовані на залучення іноземних інвесторів;
- розглянути стан інфраструктури та логістики в Україні;
- висвітлити роль людського капіталу як фактору привабливості економіки;
- зробити аналіз секторів економіки, які приваблюють ТНК;
- дослідити виклики та перешкоди, з якими стикаються іноземні компанії в Україні;
- висвітлити напрями щодо забезпечення подальшого зростання привабливості України для ТНК;
- з'ясувати перспективи розвитку ТНК в післявоєнний період.

**Об'єктом дослідження** є привабливість України для транснаціональних компаній Європи.

**Предметом дослідження** є фактори, що впливають на зростання привабливості України для транснаціональних компаній Європи.

**Методика дослідження** включає застосування наступних методів: вибіркового спостереження, дискурсивного аналізу, аналізу та синтезу, дескриптивного, статистичного.

Структура роботи обумовлена об'єктом, предметом, метою та



завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Перший розділ висвітлює теоретичні аспекти дослідження привабливості ТНК, включаючи поняття та фактори привабливості транснаціональних компаній; роль України в європейському бізнесі; реформи та законодавство, спрямовані на залучення іноземних інвесторів.

Другий розділ присвячений аналізу впливу діяльності ТНК на економіку України, включаючи розгляд стану інфраструктури та логістики в Україні; висвітлення ролі людського капіталу як фактору привабливості економіки; аналіз секторів економіки, які приваблюють ТНК.

Третій розділ висвітлює шляхи вдосконалення привабливості України для ТНК Європи, включаючи розгляд викликів та перешкод, з якими стикаються іноземні компанії в Україні; напрями щодо забезпечення подальшого зростання привабливості України для ТНК; перспективи розвитку ТНК в післявоєнний період.

## РОЗДІЛ 1

### ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИВАБЛИВОСТІ ТНК

#### 1.1. Поняття та фактори привабливості транснаціональних компаній

Термін «ТНК» (транснаціональна корпорація) та його відповідники (мультинаціональне підприємство, мультинаціональна компанія, мультинаціональна корпорація) були вперше вжиті у 1960-1962 роках. Традиційне визначення ТНК як компанії з філіями у двох або більше країнах отримало велику критику. Деякі дослідники вважають, що для класифікації ТНК необхідно, щоб у них були виробничі потужності як мінімум у 6 країнах [8].

На сьогодні немає одного загальноприйнятого визначення транснаціональної корпорації. Дві міжнародні організації – Організація Економічного Співробітництва і Розвитку (ОЕСР) і Комісія ООН з Торгівлі і Розвитку (ЮНКТАД) – створили свої власні концепції, які вважаються авторитетними. ОЕСР визначає транснаціональні корпорації як компанії приватної, державної або змішаної форм власності, розташовані у різних країнах, де одна або кілька з них може впливати на інші, особливо у сфері обміну знаннями та ресурсами. ЮНКТАД описує ТНК як підприємство, що об'єднує різні юридичні особи та види діяльності в 2 або більше країнах та веде узгоджену політику через один чи кілька центрів ухвалення рішень.

Отже, транснаціональна корпорація (ТНК) – це велика компанія або група підприємств із різних країн, яка має інвестиції за кордоном та має вплив на одну чи кілька галузей у міжнародному масштабі. ТНК – це підприємство з виробничими підрозділами у кількох країнах, розрізняючи країну базування (де розташована головна штаб-квартира ТНК) та приймаючу країну (де є власність ТНК). За оцінкою ООН, понад 10 000 компаній з різних країн світу можуть бути віднесені до ТНК. Типово, середня річна величина продажів ТНК становить не менше кількох сотень мільйонів

доларів. Понад 500 ТНК мають річний обсяг збуту понад 1 мільярд доларів (див. табл. 1.1) [8].

Таблиця 1.1

**Найбільші ТНК за обсягами продажу у 2022 році**

<b>Назва</b>	<b>Країна</b>	<b>Галузь</b>	<b>Річна виручка (млрд доларів США)</b>
<b>Walmart</b>	США	Роздрібна торгівля	485,7
<b>Sinopec</b>	Китай	Паливна	446,8
<b>Royal Dutch Shell</b>	Нідерланди	Паливна	431,3
<b>China National Petroleum Corporation</b>	Китай	Паливна	428,6
<b>ExxonMobil</b>	США	Паливна	382,6

*Джерело: сформовано автором на підставі [8].*

За оцінками, 300 найбільших транснаціональних корпорацій контролюють приблизно чверть усіх світових виробничих активів. Річний обсяг продажів окремих ТНК перевищує ВВП багатьох країн світу. Великий вплив ТНК на економіку країн у розвитку, де їхня діяльність часто сприяє технологічному прогресу та перетворенню їхнього економічного профілю з експортерів сировини на виробників та експортерів обробленої продукції [8].

Інвестиції ТНК часто призводять до структурних змін у економіках країн у розвитку, сприяючи диверсифікації та вирішенню проблем зайнятості та підвищенню рівня життя. Проте, критику ТНК зазвичай пов'язують з монополістичним характером їхньої діяльності, що призводить до серйозної економічної залежності деяких країн.

Останні десятиліття відзначаються зростанням конкурентних позицій ТНК з країн третього світу. Серед таких компаній, як «Birla Group» (Індія),

«United Laboratories» (Філіппіни), «Autlan» (Мексика), багато ТНК з країн у розвитку збільшили кількість своїх дочірніх підприємств за кордоном до декількох тисяч у сучасний період.

Основна конкурентна перевага ТНК у цій категорії полягає у здатності ефективно виробляти невеликі обсяги продукції, демонструючи високий рівень адаптивності до специфіки попиту на різних національних ринках.

Показником наявності зовнішнього капіталу у економіці будь-якої країни є індекс транснаціоналізації економіки приймаючої країни, який було вперше введено у 1990 році на Конференції ООН з торгівлі й розвитку (ЮНКТАД). Цей індекс визначається як середнє арифметичне трьох параметрів: частка активів компанії за кордоном у загальному обсязі активів, частка продажів за кордоном у загальному обсязі продажів та частка персоналу, зайнятого на закордонних підприємствах, у загальній кількості персоналу компанії.

$$I_T = \frac{(A_I/A + R_I/R + S_I/S)}{3} * 100\%, \quad (1.1)$$

де  $I_T$  – індекс транснаціональності, %;

$A_I$  – зарубіжні активи;

$A$  – загальні активи;

$R_I$  – обсяг продаж товарів та послуг зарубіжними філіалами;

$R$  – загальний обсяг продаж товарів та послуг;

$S_I$  – зарубіжний штат;

$S$  – загальний штат працівників компанії.

Глобальні компанії мають значно більший рівень транснаціональності, ніж звичайні транснаціональні корпорації.

Існують три основні критерії визначення належності до транснаціональних корпорацій (ТНК) [1]:

- структурний критерій;
- критерій результативності;

- біхевіоральний (поведінковий) критерій.

Структурний критерій використовується для визначення ТНК за допомогою двох підходів. Згідно з першим, транснаціональність визначається кількістю країн, де діє компанія. Другий підхід враховує, що транснаціональний статус визначається різноманітністю країн власників компанії або її вищого управлінського складу.

Критерій результативності визначає ТНК за допомогою абсолютних значень або відсоткових показників, таких як обсяг активів, кількість працівників, оборот або доходи, отримані за кордоном.

Згідно з біхевіоральним (поведінковим) критерієм, компанія може вважатися транснаціональною, якщо її вище керівництво має «міжнародний погляд». Це означає, що у зв'язку з тим, що транснаціональна (багатонаціональна) корпорація функціонує у більш ніж одній країні, її керівництво має враховувати весь світ як сферу своїх потенційних бізнес-інтересів.

У міжнародній літературі з бізнесу, особливо в американській, на початку 80-х – 90-х років стали активно відділяти концепції «глобальної компанії» від «багатонаціональної компанії». Це розмежування пояснюється необхідністю пристосування маркетингової стратегії великих фірм до двох ключових тенденцій у міжнародному бізнесі – глобалізації і регіоналізації. Глобальні компанії використовують стратегію стандартизації виробництва та активно користуються економією масштабу. У той час як багатонаціональні компанії відрізняються високим рівнем диференціації продуктів, щоб максимально врахувати особливості маркетингових факторів в окремих країнах чи регіонах [8].

Незалежно від того, чи маємо на увазі глобальну чи багатонаціональну стратегію міжнародного маркетингу, термін «транснаціональна корпорація» описує групу компаній, що діють у різних країнах, але контролюються центральним офісом, розташованим у конкретній країні.

Під час формування та розвитку транснаціонального капіталу і

транснаціональних корпорацій (ТНК) як їх форми функціонування можна виділити три етапи еволюції транснаціональної діяльності та виникнення різних типів ТНК (див. таблицю 1.2).

Прямі інвестиції за кордоном відображають розміри проникнення транснаціональних корпорацій на міжнародні ринки. Починаючи з середини 70-х років, крім прямих інвестицій, часто використовуються інші методи, альтернативні закордонному інвестуванню: спільні підприємства, угоди про постачання обладнання, продаж технологій, обмін сировиною, матеріалами та напівфабрикатами. Ці нові форми міжнародних економічних зв'язків широко використовуються ТНК, оскільки дозволяють максимально реалізувати їхні унікальні активи в області інформаційного забезпечення, організації та управління виробництвом. Проте основною стратегією експансії ТНК залишається розширення виробничих потужностей за кордоном.

*Таблиця 1.2*

### Етапи розвитку транснаціональної діяльності корпорацій

Етапи	Характеристика
I етап. Друга третина XIX ст. – перша половина XX ст.	Інвестування в сировинні галузі іноземних економік; Створення в приймаючих країнах розподільних та збутових підрозділів; Виробництво однакової або незначно диференційованої продукції
II етап. Друга половина XX ст. – кінець XX ст.	Посилення ролі зарубіжних виробничих підрозділів ТНК; Інтеграція зарубіжних виробничих та збутових операцій; Стратегія диверсифікації
III етап. З кінця XX ст.	Утворення мереж внутрішньофірмових зв'язків регіонального чи глобального масштабу; Інтеграція наукових досліджень та розробок матеріально-технічного забезпечення. виробництва. розподілу, збуту; Формування ТНК у країнах «третього світу»
IV етап. З початку XXI ст.	Опора на сучасну науку і інноваційний бізнес; Генерація наукових ідей і концепцій; Створення глобальних мереж

*Джерело: сформовано автором на підставі [8].*

Диверсифікація – це нове явище в економіці розвинених країн, яке з'явилося приблизно з середини 50-х років ХХ століття. Суть полягає в тому, що великі компанії проникають у галузі, які не мають прямого зв'язку з основною сферою їхньої діяльності. Мотивами для монополій для диверсифікації є:

- прагнення зменшити проблеми з реалізацією і знизити залежність від ринкової кон'юнктури через коливання попиту на певний вид продукції;

- бажання зменшити наслідки економічних криз [8].

На сучасному етапі, основною формою монополістичних об'єднань стали багатогалузеві концерни, які охоплюють різноманітні підприємства та відображають потреби у розвитку продуктивних сил. Ця модель об'єднання сприяє комбінуванню ресурсів, диверсифікації та впровадженню в різні галузі, полегшуючи боротьбу з конкурентами та оптимізуючи використання ринкової ситуації. В концерни входять не лише власні підприємства, але й постачальники деталей та послуг для цих підприємств. Лідерство у концерні зазвичай відводиться одному головному підприємству або банку, що забезпечує фінансове керівництво всіма компаніями концерну.

Європейські ТНК, за своєю організаційною структурою, функціонують як одногалузеві та багатогалузеві концерни. Одногалузеві концерни, зазвичай, представляють собою горизонтально інтегровані компанії, що спеціалізуються на виробництві схожої продукції. Наприклад, таким чином діє британська компанія «Водафон», яка зосереджена на наданні телекомунікаційних послуг.

Багатогалузеві концерни можуть бути представлені вертикально інтегрованими корпораціями або диверсифікованими ТНК. Вертикально інтегровані корпорації об'єднують ключові сегменти виробництва під одним власником та керівництвом. Наприклад, транснаціональна нафтова компанія здійснює видобуток сирої нафти в одній країні, рафінування в іншій, а продаж кінцевих нафтопродуктів – у третій країні. Диверсифіковані ТНК об'єднують підприємства з різними видами інтеграції, таким чином,

прикладом може бути швейцарська компанія «Nestle», що має підприємства за кордоном у виробництві продуктів харчування, косметики, вин та інших галузях. Кількість таких компаній швидко зростає в останні роки [11].

При збільшенні обсягів концерни можуть створювати конгломерати – гігантські промислові комплекси. Конгломерати є однією з форм монополії, де під єдиною фінансовою контрольною структурою об'єднуються компанії, які діють у різних, технологічно не пов'язаних галузях. Зазвичай конгломерати належать одній фірмі та виробляють різноманітні, не конкуруючі між собою товари на різних етапах виробництва або операцій на відмінних ринкових сегментах. Підприємства в конгломераті мають велику автономію у своїй економічній діяльності, хоча управління ними централізоване. Структура конгломератних об'єднань є нестійкою і може розпадатися або перетворюватися у концерни.

Відмінність між багатогалузевим концерном і конгломератом полягає в тому, що у першому лише найсильніші підприємства мають можливість брати участь у спільному фінансовому контролі, що здійснюється головною фірмою або банком. У конгломераті право брати участь у спільному управлінні обмежене іншим колом учасників порівняно з концерном [11].

Останнім часом з'явилася нова форма монополістичних об'єднань – консорціуми. Консорціуми є об'єднанням не окремих підприємств, а монополій. Іноді монополії з різних країн об'єднуються для здійснення фінансових операцій, наприклад, надання позики в будь-якій країні. Такі об'єднання можуть бути створені для вирішення конкуренції між монополіями у сфері видобутку та збуту певного товару, наприклад, нафти. Консорціуми можна розглядати як спеціальні форми «картелів монополій». Їх часто створюють для спільного управління в країнах, що розвиваються.

Транснаціональні стратегічні альянси (ТСА) – це співпраця між глобальними компаніями, яка спрямована на довгострокову координацію для виконання великих проектів, поліпшення доступу на ринки, прискорення інновацій та ефективніше виробництво. Ці альянси утворюються для



досягнення спільних цілей протягом певного періоду і часто реалізуються у передових сферах, де великі витрати на технології перешкоджають окремим компаніям. Наприклад, об'єднання європейських лідерів у сфері аерокосмічної та військової промисловості є відмінним прикладом таких стратегічних альянсів [11].

Існує кілька типів транснаціональних стратегічних альянсів, які виникають у залежності від специфіки галузей та стратегічних цілей компаній. Консорціуми, картелі, концерни, синдикати та пули представляють різні форми об'єднань. Наприклад, концерни часто охоплюють кілька галузей і створюються для зменшення ризику через різноманітність виробництва. Це дає змогу компаніям збільшити конкурентоспроможність та здійснювати більші інвестиції в науково-дослідну роботу та розвиток. Такі мегакорпорації або транснаціональні мережі надають можливість отримувати переваги від економії масштабу, зниження витрат на управління та збільшення інвестиційних можливостей.

Привабливість транснаціональних компаній – це здатність таких підприємств привертати увагу та викликати інтерес у світовому масштабі завдяки своїм конкурентним перевагам, таким як глобальний обсяг продажів, технологічна перевага, ефективне управління ланцюгами постачання, доступ до ресурсів тощо. Така привабливість сприяє залученню клієнтів, інвесторів, талановитих співробітників та розвитку бізнесу в різних країнах та на різних ринках .

Транснаціональні компанії мають кілька факторів привабливості, серед яких:

1. Глобальний доступ до ринків: вони мають можливість проникнення на різні ринки світу, що дозволяє їм здійснювати торгівлю на міжнародному рівні та отримувати доступ до різноманітних ресурсів.

2. Транснаціональні компанії можуть використовувати економічні переваги, такі як масштаби виробництва, економії в управлінні та закупівлі для зниження витрат і підвищення конкурентоспроможності.

3. Вони часто йдуть попереду у розвитку новітніх технологій та інновацій, що надає їм конкурентну перевагу.

4. Гнучкість в управлінні: маючи велике міжнародне охоплення, ці компанії можуть адаптуватися до різноманітних ринків та культур з метою оптимізації своєї діяльності.

5. Вони можуть залучати найкращі таланти з усього світу, що сприяє інноваціям та розвитку компанії.

6. Політична стабільність: влада може встановлювати сприятливі умови для транснаціональних компаній, створюючи умови для розвитку та інвестицій [11].

Ці фактори допомагають транснаціональним компаніям здійснювати успішну та стійку діяльність на міжнародній арені.

## **1.2. Роль України в європейському бізнесі**

Україна відіграє важливу роль у європейському бізнесі через своє географічне розташування, ресурсний потенціал та великий внутрішній ринок. Країна є великим постачальником сільськогосподарських продуктів, металургійної продукції та інших товарів на європейському ринку. Також Україна привертає іноземні інвестиції, сприяє розвитку технологічного сектору та інноваційних проектів у співпраці з європейськими компаніями [6].

Географічне положення України між Європою та Азією надає їй ключове значення як транспортного коридору. Країна має значну роль у транзиті товарів, енергоресурсів та інших ресурсів між східними та західними ринками. Завдяки своїй географічній позиції, Україна стає важливим зв'язком для торгівлі та співпраці між Європою та країнами Азії.

Крім транспортного потенціалу, географічне положення України також сприяє розвитку міжнародної співпраці та інтеграції у європейський бізнес. Це дозволяє залучати іноземні інвестиції, розширювати торговельні зв'язки

та створювати сприятливі умови для розвитку експортно-імпортних операцій з країнами Європи. Така позиція сприяє розвитку української економіки та забезпечує її інтеграцію в європейський бізнес-середовище.

Україна має значний ресурсний потенціал, включаючи родовища зерна, чорноземи, мінеральних ресурсів та великий аграрний сектор. Це створює можливості для експорту сільськогосподарської продукції, сталі, вугілля, електроенергії та інших ресурсів до країн Європи. Ресурсна база України є важливим фактором у забезпеченні певних секторів європейської економіки необхідними сировинними матеріалами та продуктами для виробництва [1].

Цей ресурсний потенціал робить Україну привабливою для іноземних інвесторів та партнерів із Європи, що сприяє розвитку співпраці в таких сферах, як сільське господарство, видобуток та переробка ресурсів, енергетика та індустрія. Крім того, Україна має потенціал для розвитку відновлюваних джерел енергії, що також може стати важливим елементом у співпраці з європейськими країнами у зеленій енергетиці та сталому розвитку.

Ресурсне багатство України також відіграє важливу роль у європейському бізнесі через можливості розвитку співпраці у сферах досліджень, інновацій та виробництва нових матеріалів. Використання цих ресурсів може сприяти розвитку нових технологій, підвищенню конкурентоспроможності та розширенню можливостей для експорту імпортозаміщення продукції в Європу та інші регіони [1].

Україна має значний вплив на європейський бізнес завдяки своєму великому внутрішньому ринку. Це створює можливості для внутрішньої торгівлі, розвитку місцевих підприємств та залучення іноземних компаній до українського ринку, сприяючи його зростанню та розвитку. Такий великий внутрішній ринок України приваблює бізнес та інвестиції, створюючи перспективи для розвитку різноманітних галузей економіки [6].

Такий обсяг внутрішнього ринку дає змогу компаніям з України масштабувати свої бізнес-операції, забезпечуючи потреби виробників та

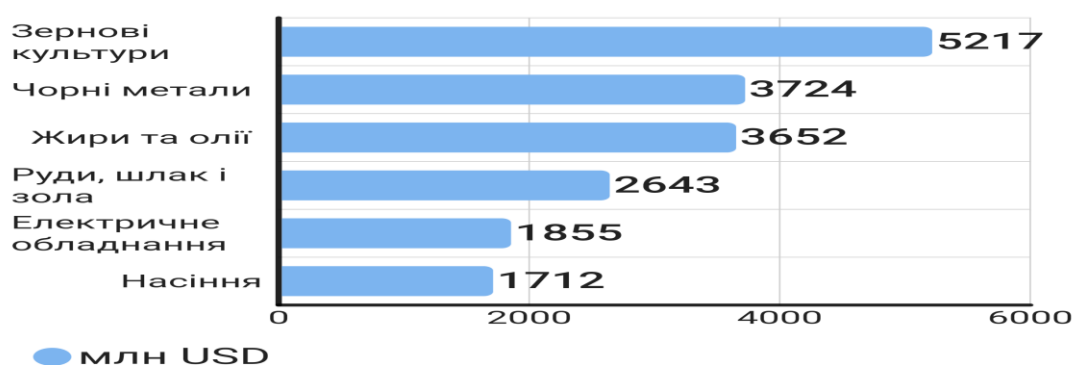
споживачів всередині країни. Це також дозволяє бізнесу пристосовуватися до різноманітних вимог та умов внутрішнього ринку, що може сприяти збільшенню конкурентоспроможності компаній на міжнародній арені.

У 2022 році Україна мала потенціал досягти рекордних показників за обсягом експорту протягом всієї історії своєї незалежності. У січні-лютому 2022 року спостерігався значний ріст українського експорту, збільшившись на 34% порівняно з аналогічним періодом попереднього року.

Але з квітня 2022 року відбувся стрімкий спад у зовнішніх поставаннях – зниження склало 50%. Повільне відновлення експорту почалося в травні, а найкращі результати були досягнуті наприкінці року після розблокування українських портів.

Загалом, протягом перших дев'яти місяців 2022 року, Україна здійснила експорт на суму 33 мільярди доларів США, що становить на 31,5% менше, ніж обсяг за відповідний період 2021 року [22].

У вересні обсяг експорту досягнув 4,144 мільярди доларів, що стало найвищим показником з лютого 2020 року. Наприклад, в серпні 2022 року експорт склав 3,363 мільярди доларів, що служить точкою порівняння для оцінки зростання обсягів.



**Рис. 1.1. Експорт України у 2022 р. за категорією продукції.**

*Джерело: сформовано автором на підставі [22].*

У 2021 році Китай виступав основним торговельним партнером

України, але до вересня 2022 року його позиція у рейтингу імпортерів української продукції знизилася через проблеми з логістикою та втрати в окремих секторах економіки. Тим часом, країни Європейського Союзу – Польща та Румунія – вийшли вперед, забираючи близько 23% українського експорту у 2022 році. Росія втратила свої позиції через заборону українських товарів наприкінці вересня, спустившись на 18-те місце у списку імпортерів української продукції. У цілому, спостерігається зменшення часток експорту до різних регіонів світу, збільшення долі ЄС та зменшення часток експорту до Азії, СНД, Африки та Америки (див. рис. 1.2).

У динаміці торгівлі України на початку 2023 року помітно збільшення впливу Європейського Союзу на експорт країни. Частка ЄС досягла 62% за вісім місяців 2022 року, що свідчить про зростання обсягу торгівлі з країнами Європи.

У той самий час, поза межами ЄС, Туреччина, Китай та Індія залишаються важливими партнерами для експорту. Проте частка експорту до Азії зменшилась з 32% до 22%, до СНД – з 13% до 6%, до Африки – з 9% до 5%, а до Америки – з 4% до 3% [24] (див. табл. 1.3 і рис. 1.2).

*Таблиця 1.3*

### **Динаміка торгівлі України у 2022 р.**

<b>Країна-партнер</b>	<b>Частка країни, %</b>
Польща	15,55
Румунія	7,50
Туреччина	6,42
Китай	5,71
Угорщина	5,24
Німеччина	4,95
Нідерланди	3,77
Словаччина	3,66
Італія	3,61
Болгарія	3,29
Чехія	3,11
Іспанія	2,52
Молдова	2,14
Єгипет	2,09
Австрія	2,06
США	2,00
Індія	1,72
Усього	100

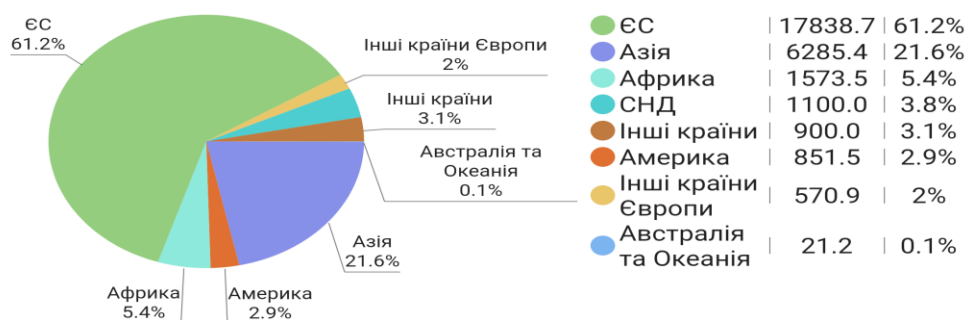
*Джерело сформовано автором на підставі [22].*

Ці зміни свідчать про перебудову географії торгівлі України, про поворот до країн Європи та зменшення обсягів експорту до інших регіонів світу.

Зокрема, у цьому зв'язку варто відмітити той факт, що Велика Британія відмінила всі мита та обмеження на український експорт згідно з Угодою про вільну торгівлю, яка повністю запрацювала для України з 2023 року, повідомив Департамент міжнародної торгівлі Великої Британії.

Тепер анульовані всі тарифи та квоти, що стосуються торговельної угоди між Британією та Україною, зокрема аграрні та промислові товари.

Це рішення було ухвалене відповідно до прямого звернення українського уряду щодо лібералізації тарифів.



**Рис. 1.2. Експорт України за регіонами світу у 2022 р., млн USD**

Джерело: [22].

«Скасування мит на ключові українські експортні товари, такі як ячмінь, мед, консервовані помідори та птиця, сприятиме українським бізнесам та виробникам у цей важкий час», – зазначив Департамент міжнародної торгівлі Об'єднаного Королівства [10].

Зокрема, Велика Британія оголосила про заборону на експорт товарів і технологій, які можуть бути використані Росією для «придушення героїчного народу України», включаючи обладнання для перехоплення та моніторингу.

«Це сприятиме індустріальному розвитку, збільшенню виробництва та його включенню до світових торговельних ланцюгів. Ми ведемо переговори щодо лібералізації торгівлі з усіма партнерами, тож очікуємо новини від інших країн у найближчі дні та тижні», – додала міністр економіки України Юлія Свириденко, коментуючи лібералізацію торгівлі між Україною та Великою Британією [10].

Нагадаємо, що Угоду про вільну торгівлю між Великою Британією та Україною було укладено у 2020 році, після чого її ратифікував український парламент. Після трьох років перехідного періоду з 2023 року український експорт мав бути звільнений від мит на британському ринку. У 2023 році мито для України мало становити 1/8 від базової ставки, в той час як Угода повністю діятиме для Великої Британії починаючи з 2026 року [10].

Треба вказати також на те, що Європейська Комісія внесла зміни до індикативних мап Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T), включивши українські логістичні маршрути. Це крок в напрямку інтеграції України в ЄС та сприятиме ініціативі «Шляхи солідарності», яка стосується експорту аграрної продукції та гуманітарної допомоги для України.

Здійснені зміни у маршрутах TEN-T включають:

- Продовження Північно-Балтійського коридору через Львів, Київ до Маріуполя.
- Продовження Балто-Чорноморського-Егейського коридору через Львів, Чернівці (Румунія і Молдова) до Одеси.
- Проходження коридорів Балтійського моря – Адріатичного моря та Рейн-Дунаю через Львів.

Включення логістичних маршрутів до TEN-T дозволить:

- Усунути існуючі перешкоди для логістичних операцій.
- Залучити європейські інвестиції для модернізації транспортної інфраструктури.
- Отримати доступ до інструментів допомоги ЄС для розбудови української частини мережі TEN-T.

- Розвивати мультимодальні перевезення та зменшити логістичні витрати.

- Підвищити якість послуг у перевезенні товарів.

Крім того, Європейська Комісія виключила російські та білоруські маршрути з мережі TEN-T та понизила їхній статус на території ЄС на стиках з цими країнами-агресорами [29].

У 2021 році чорні метали були головною категорією експорту, але у 2022 році їх обійшли зернові культури через вплив війни на українську металургію.

Експорт металургійної продукції зменшився на 54% за перші 8 місяців 2022 року. Інші сектори, які також зазнали великих втрат в експорті, включають хімічну продукцію (-51%), машинобудування (-18%), меблі (-18%), аграрну та харчову продукцію (-11%), одяг та взуття (-10%).

Після деблокади українських чорноморських портів з серпня 2022 року стало значно легше експортувати аграрну продукцію.

Частка аграрної та харчової продукції в загальному експорті України зросла з 36% у 2021 році до 46% у грошовому вимірі.

У липні 2022 року, Україна вивезла за кордон 2,66 млн тонн зернових, зернобобових, олійних та їх продуктів, не враховуючи ріпаку. Це на 492,7 тис. тонн, або 22,7% більше, ніж у червні 2022 року.

Експорт пшениці у липні зросла більш як в 3 рази до 412 тис. тонн, порівняно з 138,4 тис. тонн у червні. Однак це менше, ніж у липні 2021 року, коли Україна вивезла 960 тис. тонн пшениці через морські порти.

Україна відправила на експорт 183 тис. тонн ячменю, що значно перевищує обсяг у 26 тис. тонн, відправлений у червні, але менше, ніж 1,1 млн тонн у липні минулого року.

Експорт кукурудзи у липні зріс на 84,7 тис. тонн порівняно з червнем і склав 1,1 млн тонн. Проте це менше, ніж у липні 2021 року, коли було вивезено 960 тис. тонн кукурудзи через завершення сезону.

Фактичний експорт соняшнику в липні склав 362,1 тис. тонн, майже на



33% менше, ніж у червні цього року, але майже вдвічі більше, ніж у весь попередній сезон. Експорт соняшникової олії також зменшився у липні.

Експорт соєвих бобів у липні склав 141,55 тис. тонн, порівняно з 71,3 тис. тонн у червні 2022 року. Експорт соєвої олії також зменшився у липні.

Експорт шротів у липні склав 141,5 тис. тонн, більше ніж у червні, але менше ніж у липні минулого року.

Також важливо зазначити, що в червні 2022 року Україна експортувала 2,17 млн тонн зернових, зернобобових, олійних та їх продуктів, що на 470 тис. тонн більше, ніж у травні 2022 року [28].

Також варто відзначити позитивні тенденції, такі як зростання експорту молочної продукції, продуктів переробки овочів, кондитерських виробів, готових м'ясних виробів і борошна.

Зокрема, спостерігається позитивний розвиток експорту молочної продукції, що свідчить про зростання попиту на українські товари цього сегменту. Також помітне збільшення вивозу продуктів переробки овочів, включаючи консерви та заморожені овочі, що є індикатором розширення ринків споживання. Крім того, українські кондитерські вироби, готові м'ясні вироби та борошно набувають популярності на міжнародних ринках, що сприяє зростанню їхнього обсягу експорту та підвищенню сприйняття споживачами.

Ці позитивні тенденції у сфері харчової промисловості можуть відігравати ключову роль у диверсифікації експортного портфеля України, зменшуючи залежність від окремих секторів та ризиків, пов'язаних з їхнім зниженням у зовнішніх ринкових умовах.

### **1.3. Реформи та законодавство спрямовані на залучення іноземних інвесторів**

Інвестиції в Україні в основний та оборотний капітал у відсотках до ВВП зменшилися з 21,7% у 2016 році до 7,5% у 2020 році. У 2021 році після

кризи COVID-19 інвестиції зросли до 10,1% ВВП, але залишаються набагато нижчими, ніж у інших країнах, що розвиваються Центральної та Східної Європи (25-30% ВВП).

Лише 3,3% капітальних інвестицій в Україні за перші 9 місяців 2021 року були фінансовані кредитами українських банків та іншими позиками. Більше 72% капітальних інвестицій були покриті власними коштами підприємств, а близько 13% – за рахунок державних та місцевих бюджетів [31].

Збільшення прямих іноземних інвестицій в економіку України в основному відбувалося за рахунок реінвестованих доходів іноземних інвесторів у розмірі \$5,6 млрд. протягом 11 місяців 2021 року. Проте надходження нових іноземних інвестицій у капітал українських підприємств за період січень-листопад 2021 року склало близько \$800 млн., що є найнижчим показником з 2014 року, окрім 2020 року, і майже вдесятеро меншим, ніж середній обсяг від \$6,2 млрд. щорічно в період 2005-2013 років [12].

Цей низький рівень інвестування обмежує продуктивність економіки та уповільнює використання її потенціалу, що, в свою чергу, призводить до сповільнення довгострокових темпів економічного зростання.

Головними перешкодами та ризиками є:

1) Недоліки у державних установах, які призводять до недостатнього захисту прав інвесторів, порушення принципів ринкової конкуренції та зростання ризику корупції.

Згідно з дослідженням Європейської бізнес-асоціації у другій половині 2021 року, інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості знизився до 2,73 балів з можливих 5 (у порівнянні з 2,84 балами у першому півріччі). Опитування генеральних директорів підприємств вказує на те, що топ-3 ключових перешкод у розвитку інвестиційного клімату залишаються тими ж: слабка судова система (87% опитаних), високий рівень корупції (85%) та тіньова економіка (76%). Серед інших перешкод найчастіше

відзначали геополітичну напруженість, енергетичну кризу, неефективне державне управління, зупинку реформ, складну податкову систему, постійні зміни у складі уряду та інше [41].

За результатами опитування Американської торговельної палати (3 квартал 2021 року), основними напрямками для поліпшення бізнес-клімату в Україні вважають впровадження реальної та ефективної судової реформи, верховенства права, справедливого правосуддя та боротьбу з корупцією (93% опитаних). Іншими важливими напрямками є гарантування справедливої, рівної, передбачуваної та прозорої податкової політики та чесної конкуренції (52%); забезпечення макроекономічної стабільності та продовження співпраці з МВФ (26%); створення передбачуваного нормативно-правового середовища для інвесторів (23%); захист інвестицій та прав власності (21%) [41].

2) Незрілість внутрішнього ринку призводить до зниження інтересу інвесторів до розвитку бізнесу в Україні.

Дослідження компанії EY визначило розвиток місцевого ринку як ключову перевагу для інвесторів, навколо якої варто зорієнтувати економіку України. Згідно з потенціалом Nearshoring (глобальний тренд перенесення виробництва в більш «дешеві» країни та диверсифікації ланцюгів поставок), Україна з урахуванням вартості робочої сили та природних можливостей посідає перше місце у світі та друге місце в Європі за даними Savills Nearshoring Index 2020 [42].

Одночасно, обмежений внутрішній попит стає фактором, що стримує економічний потенціал України. Більше 90% доходів населення споживається на миттєві потреби, що призводить до низького рівня збережень, порівняно з країнами ЄС, де цей показник значно вищий – 10-15% від ВВП. Це призводить до обмеженого попиту на довгострокові товари, що виробляються в Україні, що, в свою чергу, не стимулює інвесторів розширювати виробництво через обмежений ринок збуту.

Крім того, зменшення державного попиту через стримання у

фіскальній політиці, зокрема, скорочення дефіциту бюджету у 2022-2024 роках, впливає на зниження його мультиплікаційного ефекту для стимулювання економічного зростання.

У зв'язку з обмеженою часткою високододаної продукції у структурі експорту України, можливе погіршення цінових умов на зовнішніх ринках, таке як зростання вартості енергетичних ресурсів та зниження цін на ключові категорії експорту. Це може негативно позначитися на торговельному балансі країни та спричинити погіршення економічної ситуації.

3) Використання банківської системи для фінансової підтримки реального сектору є неефективним. За останні 10 років кредитування економіки через банки скоротилося з 80% до 15% ВВП, що є одним з найнижчих показників у світі. Навіть при збільшенні депозитів у банках у 2020-2021 роках, їхнє використання для кредитування знизилося до менше 50%, що є найнижчим рівнем в історії.

До того ж частка безризикових активів у структурі активів банків зросла до близько 40%, а дохідність робочих активів досягла 5,2%. Це свідчить про відсутність достатніх стимулів для банків ризикувати та кредитувати.

Український банківський сектор є надмірно регульованим, що призводить до відсутності зацікавленості міжнародних банківських груп, навіть при високій прибутковості. З 2015 року не було жодного приходу іноземного банку чи банківської групи в Україну, і навпаки, відбувався вихід іноземних банків з українського ринку.

Для поліпшення ситуації потрібні дерегуляція та підтримка нових моделей банківської діяльності, зокрема, для малих банків та небанківських кредитних організацій. Розширення присутності іноземних банківських та фінансових груп в Україні може позитивно позначитися на кредитній активності банків.

4) Недорозвиненість внутрішнього фондового ринку обмежує можливості українського бізнесу отримувати інвестиції для реалізації

проектів. Це призводить до втрат конкурентних переваг на рівні внутрішніх та глобальних ринків.

Ринок корпоративних облігацій та акцій в Україні має потенціал зростання у 2-3 рази щорічно, але йому заважають висока конкуренція зі сторони державних облігацій, відсутність податкових пільг для операцій із ними, а також недосконалість законодавства щодо захисту прав меншості акціонерів.

Більшість акцій, що обертаються на внутрішньому фондовому ринку, належать іноземним компаніям, тоді як залучення внутрішнього бізнесу капіталу через зовнішні фондові площадки зменшується. Це призводить до збільшення кредитних ризиків для емітентів і гальмує розвиток банківського кредитування.

Тим не менше, потрібно визнати зусилля всіх сфер управління України, особливо Міністерства економіки, за їхні вагомні зусилля у стимулюванні подальшого розвитку інвестиційних процесів.

На сьогодні в Україні існує велика система законів та нормативно-правових актів, що охоплюють інвестиційну сферу. Ці акти встановлюють основи правового регулювання у цій області, зокрема, закони.

Процес формування сучасної нормативно-правової бази для регулювання інвестиційних процесів в Україні розпочався з моменту проголошення незалежності країни.

Один із перших кроків у цьому напрямку було прийняття Верховною Радою України двох законів: «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 10 вересня 1991 року № 1540а-ХІІ [50] та «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 року № 1560-ХІІ [51].

Основна мета Закону України «Про інвестиційну діяльність» полягає у забезпеченні рівних прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форми власності. Цей закон спрямований на ефективне інвестування української економіки, розвиток міжнародного економічного співробітництва та інтеграцію. Він встановлює загальні умови для

інвестиційної діяльності, порядок її здійснення, державне регулювання, гарантії прав суб'єктів інвестиційної діяльності та захист інвестицій.

Щодо Закону України «Про захист іноземних інвестицій на Україні», цей закон призначений для захисту іноземних інвесторів, їхніх прибутків та законних прав на території України. Він визначає правовий режим діяльності іноземних інвесторів та гарантує державну підтримку інвестиційної діяльності в Україні.

Особливості режиму іноземного інвестування на території України встановлені Законом України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 року № 93/96-ВР [55]. Цей закон регламентує різноманітні відносини, зокрема, у сфері державних гарантій захисту іноземних інвестицій, державної реєстрації та контролю за інвестиційною діяльністю, функціонування підприємств з іноземними інвестиціями, вирішення суперечок тощо.

Також велике значення має прийнятий 17 лютого 2000 року Закон України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» № 1457-III [45], який націлений на захист конкурентної ситуації між суб'єктами підприємницької діяльності. Цей закон спрямований на захист вітчизняних виробників та прав і свобод громадян України.

Цим Законом визначено, що спеціальне законодавство України про іноземні інвестиції, а також державні гарантії захисту іноземних інвестицій, які визначені законодавством України, не включають в себе питання, які регулюються валютним, митним та податковим законодавством, що діє на території України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, на які Верховна Рада України надала згоду на обов'язковість (згідно зі статтею 3 Закону).

Також у статті 5 Закону визначено, що цей Закон застосовується до підприємств з іноземними інвестиціями незалежно від моменту внесення

іноземних інвестицій та їхньої реєстрації. Це охоплює період до введення в дію та під час чинності Закону України від 13 березня 1992 року «Про іноземні інвестиції», Декрету Кабінету Міністрів України від 20 травня 1993 року № 55-93 «Про режим іноземного інвестування» та Закону України від 19 березня 1996 року «Про режим іноземного інвестування» [45].

Окреме місце серед інвестиційного законодавства займає прийнятий 15 березня 2001 року Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та інвестиційні фонди)» № 2299-III [45]. Цей закон встановлює правові та організаційні засади створення, діяльності та відповідальності суб'єктів спільного інвестування. Він також визначає особливості управління їх активами, вимоги до складу, структури та зберігання активів, регулює розміщення та обіг цінних паперів інститутів спільного інвестування, а також встановлює процедуру та обсяги розкриття інформації для залучення та ефективного розміщення фінансових ресурсів інвесторів і багато іншого.

У 2001 році також було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України з метою запобігання ухиленню окремих підприємств, створених за участю іноземних інвесторів, від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)». Цей закон був ухвалений 20 грудня 2001 року під номером № 2899-III [47].

До окремої категорії законодавчих актів відносяться нормативні акти, які встановлюють спеціальний правовий порядок для господарської діяльності у спеціальних (вільних) економічних зонах, регулюють спеціальні правові умови інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку та в межах технологічних парків України.

Наприклад, у 1992 році було прийнято Закон України «Про загальні принципи створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13 жовтня 1992 року № 2673-XII [50]. Цей закон визначив порядок створення та ліквідації, механізм функціонування спеціальних (вільних) економічних зон на території України, загальні правові та економічні основи їхнього статусу, а також загальні правила регулювання відносин між

суб'єктами економічної діяльності цих зон та місцевими органами влади та іншими урядовими органами.

Після затвердження Урядом у 1994 році Концепції створення вільних економічних зон в Україні (постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 1994 року № 167 «Про Концепцію створення спеціальних (вільних) економічних зон в Україні»), розпочалися перші кроки у реалізації Закону, зокрема, створення вільних економічних зон.

До групи законодавчих актів, які регулюють вказані відносини, належать закони України «Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області» від 24 грудня 1998 року № 356-XIV; «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності в Закарпатській області» від 24 грудня 1998 року № 357-XIV; «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку у Луганській області» від 15 липня 1999 року № 970-XIV; «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Житомирській області» від 3 грудня 1999 року № 1276-XIV; «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності в місті Харків» від 11 травня 2000 року № 1714-III; «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку у Волинській області» від 5 квітня 2001 року № 2354-III; «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності в місті Шостка Сумської області» від 18 листопада 2003 року № 1251-IV; «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області» від 18 листопада 2003 року № 1250-IV і так далі [45].

Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» під номером № 991-XI був ухвалений 16 липня 1999 року [68]. Цей закон встановив правові та економічні основи впровадження та функціонування спеціального режиму інноваційної діяльності в ряді технологічних парків, зокрема: «Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка» (м. Київ), «Інститут електрозварювання



імені Є. О. Патона» (м. Київ), «Інститут монокристалів» (м. Харків), «Вуглемаш» (м. Донецьк), «Інститут технічної теплофізики» (м. Київ), «Київська політехніка» (м. Київ), «Інтелектуальні інформаційні технології» (м. Київ), «Укрінфотех» (м. Київ), «Агро технопарк» (м. Київ), «Еко-Україна» (м. Донецьк), «Наукові і навчальні прилади» (м. Суми), «Текстиль» (м. Херсон), «Ресурси Донбасу» (м. Донецьк), «Український мікробіологічний центр синтезу та новітніх технологій» (УМБІЦЕНТ) (м. Одеса), «Яворів» (Львівська область), «Машинобудівні технології» (м. Дніпропетровськ).

Вітчизняне інвестиційне законодавство відрізняється тим, що певні аспекти інвестиційної сфери регулюються не лише вказаними вище правовими актами, а також нормами господарського, податкового, валютного, банківського, фінансового, митного, цивільного та земельного законодавства. Крім того, ці аспекти врегульовані правовими актами щодо приватизації, підприємництва, інноваційної діяльності, цінних паперів та фондового ринку, концесій тощо.

Вказані аспекти інвестиційної сфери також враховують норми, які встановлені в різноманітних правових актах щодо підприємництва, господарювання, валютного контролю, оподаткування, а також правових засад концесій, фінансових операцій, торгівлі цінними паперами та багатьох інших аспектів господарського життя. Ця широка мережа правових актів формує комплексне регулювання у сфері інвестицій, забезпечуючи відповідність та стабільність у діяльності суб'єктів, що здійснюють інвестиційні операції в Україні.

Вказані нормативно-правові акти включають у себе положення Податкового, Господарського, Цивільного, Земельного кодексів, а також законів України, що стосуються інноваційної діяльності, фінансового лізингу, концесій, угод про розподіл продукції, містобудівної та регіональної політики, цінних паперів та господарських структур, серед іншого.

Крім того, державне регулювання в інвестиційній сфері здійснюється через ряд указів Президента України та постанов Кабінету Міністрів, таких

як план першочергових заходів у сфері інвестиційної діяльності, порядок державної реєстрації іноземних інвестицій, програми розвитку інвестиційної діяльності, концепції створення промислових парків тощо [45].

Слід відзначити, що значна частина внутрішнього законодавства України складається з міжнародно-правових документів, до яких країна приєдналася. Це включає багатосторонні угоди та конвенції, спрямовані на захист іноземних інвестицій та інші сфери. Наприклад, до таких документів можна віднести Конвенцію про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами від 18 травня 1965 року, яку Україна ратифікувала у 2000 році [45].

У сфері інвестицій існує також значна кількість двосторонніх угод про захист і сприяння інвестиціям, які укладаються між урядами України та інших країн. Ці угоди регулюють основні аспекти взаємодії між сторонами щодо інвестиційної діяльності.

Навіть при розгалуженій системі правових актів у сфері інвестицій, можна вважати, що інвестиційне законодавство є неповним і потребує подальших удосконалень. Національні закони стосовно інвестиційної сфери нестабільні, і правова база постійно змінюється: нові акти приймаються, деякі відміняються або їхні положення відображаються у інших законодавчих документах.

Проте, в останні роки спостерігаються певні позитивні зрушення. Останніми часами було ухвалено кілька нормативно-правових актів з метою вдосконалення законодавства у цій сфері.

Так, наприклад, Закон України «Про державно-приватне партнерство» № 2404-VI, ухвалений 1 липня 2010 року, є ключовим законодавчим документом, що встановив основи сприяння взаємодії між державним та приватним секторами. Його ціль – стимулювати економічний розвиток країни, підвищити конкурентоспроможність економіки, привабити інвестиції та розпочати перетворення в інвестиційній сфері [45].

Вказаний закон має характер рамкового документа та спрямований на

установлення основних принципів державно-приватного партнерства, включаючи такі аспекти, як:

- забезпечення рівних умов для державних та приватних партнерів під час їх діяльності у межах державно-приватного партнерства;
- заборона будь-якої форми дискримінації та обмежень прав приватних партнерів, за винятком випадків, передбачених законом;
- узгодження інтересів як держави, так і приватного сектору для досягнення взаємовигідних результатів та реалізації цілей державно-приватного партнерства;
- справедливий розподіл ризиків, що пов'язані з виконанням угод, укладених у рамках державно-приватного партнерства [45].

Спрощення процедур отримання послуг для суб'єктів інвестиційної діяльності шляхом впровадження принципу «єдиного вікна» передбачене Законом України «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом 'єдиного вікна'», який спрямований на спрощення процесу отримання необхідних послуг для втілення інвестиційних проектів шляхом делегування уповноваженому органу взаємодії з суб'єктами надання адміністративних та господарських послуг.

Цей підхід передбачає, що уповноважений орган бере на себе координацію всіх необхідних дій та взаємодії з різними службами та органами, що надають послуги для реалізації інвестиційних проектів. Такий механізм значно спрощує процес взаємодії суб'єктів інвестиційної діяльності з усіма необхідними структурами, що допомагає прискорити та забезпечити більш ефективно втілення інвестиційних проектів [45].

Також важливо зазначити, що 22 грудня 2011 року був прийнятий Закон України, що вносить зміни до Закону України «Про інвестиційну діяльність» (№ 4218-V) [52]. Цей закон передбачає узгодження термінології з чинним законодавством, визначення «інвестиційного проекту», його складових частин, а також уведення реєстрації та оцінки економічної ефективності інвестиційних проектів.

Також, 22 березня 2012 року Верховною Радою України був ухвалений проект Закону «Про індустриальні парки», що встановлює правові та організаційні принципи створення та функціонування таких парків на території України [45].

В Україні на сьогодні ще продовжується процес створення правової бази для інвестицій. У Верховній Раді розглядаються законопроекти, спрямовані на поліпшення регулювання в інвестиційній сфері.

На сьогодні в Україні існує значна кількість законів, що регулюють інвестиційні відносини, що утворює основу для здійснення інвестиційної діяльності.

Кожен із цих законодавчих актів має свою мету та спрямований на поліпшення регулювання інвестиційної сфери. Таке багатогранне законодавство свідчить про зусилля держави створити відповідні умови для інвестицій шляхом закріплення принципів та правил їх проведення на законодавчому рівні.

Хоча існують певні проблеми, проте останніми роками спостерігається активна робота з регулювання інвестиційної сфери, а національне інвестиційне законодавство наближається до стабілізації.

Зокрема, було розроблено законодавство та нормативно-правову базу, спрямовані на розвиток інфраструктури державно-приватного партнерства. Наприклад, був ухвалений Закон України «Про концесію» [54], який націлений на реформування концесійного законодавства, впровадження основних принципів концесій та державно-приватного партнерства відповідно до норм Європейського Союзу та регулювання всіх аспектів концесійної діяльності. Крім того, внесено зміни до 25 законодавчих актів з метою системного підходу до регулювання відносин залучення приватного бізнесу до реалізації проектів державно-приватного партнерства у всіх сферах господарської діяльності. Також урядом був затверджений перелік пріоритетних інвестиційних проектів на період до 2023 року, в якому 40% становлять значні проекти в сфері інфраструктури та транспорту.

Також був удосконалений механізм залучення інвестицій через індустріальні парки. Наприклад, 5 жовтня 2021 року Президент України підписав прийнятий Верховною Радою України Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про індустріальні парки» та деяких інших законодавчих актів України, що спрямований на залучення інвестицій у промисловий сектор економіки шляхом підтримки створення індустріальних парків. На сьогоднішній день у Реєстр індустріальних (промислових) парків вже включено 52 парки, у 28 з яких визначено керуючі компанії, а у 8 є учасники [48].

Була введена державна підтримка для проектів зі значними інвестиціями. Після прийняття Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» у лютому 2021 року [49], були прийняті нормативно-правові акти, які встановлюють вимоги до техніко-економічного обґрунтування таких проектів, вимоги до заявників, порядок взаємодії з уповноваженою установою, органами влади та місцевим самоврядуванням, а також методологію розрахунку державної підтримки для їх реалізації. Також були визначені процедури ведення реєстру інвестиційних проектів, умови ввезення на митну територію та використання нового обладнання, яке ввозиться інвесторами зі значними інвестиціями та інші аспекти. З метою супроводу заявників інвестиційних проектів була визначена уповноважена установа, якою стала державна установа «Офіс із залучення та підтримки інвестицій».

## РОЗДІЛ 2

### АНАЛІЗ ВПЛИВУ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

#### 2.1. Інфраструктура та логістика в Україні

Розвинена логістична система має значний вплив на оптимальність розташування економічних діяльностей і видів бізнесу, які можуть бути реалізовані в кожному конкретному випадку. Розгалужена логістична інфраструктура сприяє зменшенню віддаленості між регіонами, забезпечує національну інтеграцію ринків та знижує витрати на транспортування до ринків інших країн та регіонів. Якість та розвиток інфраструктури суттєво впливають на економічне зростання, зменшують нерівності у рівнях доходів та сприяють зменшенню бідності. Розвинена мережа транспорту та зв'язку є передумовою для доступу найменш розвинутих населених пунктів до ключових економічних процесів та послуг.

Ефективні транспортні засоби, такі як якісні автомагістралі, залізниці, порти та аеропорти, дають можливість підприємцям забезпечувати своєчасне постачання товарів та послуг на ринок, а також дозволяють працівникам здійснювати подорожі на довші відстані у пошуках кращих робочих можливостей. Нарешті, розвинена та швидка телекомунікаційна мережа забезпечує швидкий та безперервний обмін інформацією. Це підвищує загальну економічну ефективність, дозволяючи учасникам ринку враховувати всю наявну інформацію для прийняття рішень та обміну.

Інфраструктура України має свої сильні та слабкі сторони. Деякі сектори, такі як транспортна (залізнична, автомобільна, морська), енергетична (включаючи відновлювальні джерела енергії), інформаційно-комунікаційна (ІТ і зв'язок), поступово розвиваються та модернізуються. Проте, існують проблеми зі станом деяких доріг, недостатньою ефективністю логістичних систем та нестабільністю енергетичного сектору. Щоб підвищити привабливість для транснаціональних компаній, Україні потрібно

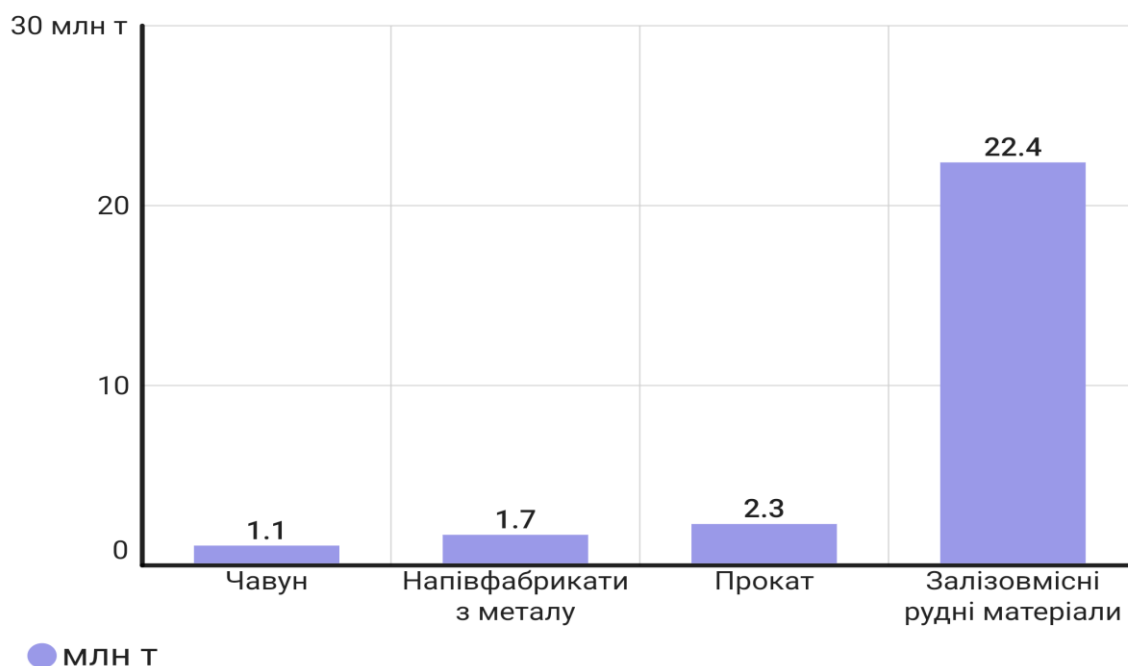
інвестувати в модернізацію і розвиток інфраструктури, щоб покращити конкурентоспроможність та створити сприятливі умови для бізнесу [60].

Система логістики в Україні є важливим аспектом для ефективного функціонування бізнесу та міжнародної торгівлі. Вона стикається з викликами, такими як нестабільність дорожньо-транспортної інфраструктури, складнощі в митному та логістичному оформленні вантажів, а також потребою в удосконаленні системи управління ланцюгом постачання. Покращення логістики включає в себе реформування та модернізацію транспортної інфраструктури, спрощення митних процедур, впровадження сучасних технологій управління ланцюгом постачання та підвищення професійності фахівців у цій галузі. Це сприятиме покращенню конкурентоспроможності та залученню більшої кількості іноземних інвестицій.

ВВП України у 2022 році скоротився на 112 мільярдів доларів США, головним чином через значне зменшення обсягів експорту [37]. Однією з ключових причин цього зниження експорту стала припинена діяльність маріупольського комбінату імені Ілліча, ПрАТ «Азовсталь», а також ПАТ «Запоріжсталь», частково ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» та інших підприємств. Інформація, що наявна наразі, дає уявлення про масштаби економічних проблем країни.

У гірничо-металургійній галузі жовтень 2022 року виявився найбільш складним періодом для експорту за багатьма показниками. Ці результати галузі стали наслідком низки проблем, включаючи ракетні атаки на енергетичну інфраструктуру країни, логістичні труднощі, спричинені блокадою українських портів, які існують від початку війни, та слабкий внутрішній попит. Однією з найбільш масово експортованих продукцій гірничо-металургійного комплексу України є залізна руда. У жовтні 2022 року експорт української руди за кордон становив 1,1 мільйона тонн – найнижчий показник за місяць у цьому році. У 2021 році найнижчим місячним показником експорту руди було 3,7 мільйона тонн на суму 270

мільйонів доларів США у грудні. Максимум досягнуто у травні 2021 року – 4,3 мільйона тонн (788,4 мільйони доларів США) [37]. Загалом, за перші 10 місяців 2022 року експорт продукції гірничо-металургійного комплексу відчутно знизився порівняно з 2021 роком – експорт чавуну зменшився на 56,5%, напівфабрикатів з металу – на 70,3%, прокату – на 66,6%, залізовмісних рудних матеріалів – на 38,9% (див. рис. 2.1)



**Рис. 2.1. Експорт продукції гірничо-металургійного комплексу України у 2022 р.**

*Джерело: узагальнено автором на основі аналізу [37].*

Багато чинників, спричинених українсько-російською війною, впливають на ситуацію в гірничо-металургійному комплексі (ГМК) України. Навіть при надзвичайно складних умовах воєнного часу вітчизняна промисловість до жовтня 2022 р. в основному змогла адаптуватись до цих складнощів. Проте вона стикається з новою серйозною трудностю – обмеженням поставок електроенергії.

Також посилюються проблеми логістики підприємств ГМК: вартість логістики значно зросла у порівнянні з попереднім періодом. Однак, глобальною проблемою є обмеженість пропускної здатності логістичних



маршрутів. Частина логістичної інфраструктури через закриття морських портів була перенесена на залізничний та автомобільний транспорт. Однак митниці на заході України виявилися недостатньою точкою пропуску, яка не може вчасно опрацьовувати величезний потік вантажів, що перетинають кордон.

Ланцюги постачання компонентів для виробництва – сировини для харчової промисловості, техніки, одягу, виявилися розірваними. Це відбулося через руйнування логістики або намір контрагентів уникнути ризику. У воєнний час стали відомі інші причини, які серйозно уповільнили переміщення вантажів: тимчасові обмеження на паливо, брак водіїв та необхідність об'їзду небезпечних зон, що призвело до побудови довших маршрутів. Основна мета логістики, як у мирний, так і в воєнний час, полягає в тому, щоб потрібні вантажі були доставлені у відповідне місце вчасно. Порівнюючи класичне правило «7R» або місію комерційної логістичної системи з логістикою в кризових ситуаціях, варто зазначити, що в останній переважає важливість швидкості доставки необхідних вантажів над стратегією мінімізації витрат. У гуманітарних операціях задоволення потреб та оперативна реакція завжди мають перевагу перед отриманням прибутку. Отже, у кризових ситуаціях потоки матеріалів і супутні процеси трохи відрізняються від звичайних, оскільки час є ключовим фактором успішної логістичної операції [34].

Трудно не погодитися з твердженням, що логістика, як наука та область діяльності, відноситься до військової традиції. Не можна відкинути ідею, що одним із ключових чинників у перемозі є оперативне та своєчасне постачання зброї, боєприпасів, пального, ліків та продовольства до місць призначення. Після анексії Криму та початку війни між Україною та Російською Федерацією у 2014 році військова логістика значно відставала від потреб сучасних технологій, оскільки вона не розвивалася протягом 20 років. У порівнянні з логістикою сусідньої країни, що здійснює війну з Україною, українська військова логістика відстає, як мінімум, на дві війни. Цивільна

логістика в Україні суттєво відрізняється від військової, але використання її потенціалу дозволило забезпечити потреби українських військових. Український цивільний сектор економіки володіє значними ресурсами логістики, які забезпечують військові потреби сучасним обладнанням, кваліфікованим персоналом та ефективними транспортними системами для оборони [34]. «Укрзалізниця», як державне підприємство, виступає як гарант безпечного транспорту та надання гуманітарної допомоги для тих, хто потребує евакуації до безпечних районів в умовах конфлікту. Крім цього, «Укрзалізниця» перевозить значну частку військових вантажів. За період війни «Укрзалізниця» транспортувала більше 7 тисяч тонн гуманітарної допомоги та військової техніки із заходу на схід, проте ця інформація була засекречена для запобігання можливих атак на цю організацію [37].

Важливо відзначити, що основною складністю у залізничних вантажних перевезеннях є різниця у ширині колії. У Європі ширина залізничної колії складає 1435 мм, у той час як в Україні ця ширина становить 1520 мм. За галузевими джерелами, загальна щоденна потужність українських та сусідніх компаній, які здійснюють перетворення рухомого складу з візків шириною 1520 мм на візки 1435 мм, складає 175 одиниць. Це фактично еквівалентно трьом повноцінним вантажним складам. Процедура зміни колії під час перетину кордону не забезпечує необхідної швидкості та обсягів доставки вантажів залізничним транспортом. За інформацією від ДП «Укрзалізниця», на кордоні з Угорщиною щоденно можна перевозити більше вантажів автомобілями, ніж залізницею (75 автомобілів), особливо на переході Чоп-Захон (54 вантажних автомобілі). Аналогічно, на кордоні з Румунією можна перевозити до 70 автомобілів на добу [37]. Прикордонні переходи між Україною та Польщею, які постійно розширюються, дозволяють змінювати вагони на 91 автомобіль щодня. У цілому, за всіма прикордонними переїздами щоденно перевозиться 3422 вагони (222 тисячі тонн) товарів. Укрзалізниця має потенціал перевезення 731 автомобіля (до 50 тисяч тонн зерна) на добу через кордонні переходи з урахуванням 6,6 млн.

тонн вантажного потенціалу на місяць, зокрема 1,5 млн. тонн зерна. На жаль, лише приблизно 55% цього потенціалу використовується зараз. Щоденно перевозиться трохи більше 1900 автомобілів (124 тисячі тонн) з різноманітними товарами. Щодо зерна, використовується лише 43% потужностей (314 вагонів, 21 тисяча тонн) щоденно [37].

Оскільки всі морські порти перебувають під блокадою окупантами, ДП «Укрзалізниця» активно залучається до перевезень продовольчих вантажів. З метою зменшення втрат від блокування українських портів була висунута пропозиція використовувати сухі порти. З березня минулого року на Рівненщині працює сухий порт компанії «Імтрех», а в Тернополі – «Західний контейнерний термінал». У військовий час їх логістичні можливості стали ще важливішими, особливо для процесів перевалки зерна. У цих вантажних вузлах здійснюється розвантаження, перевантаження та зберігання різноманітних вантажів перед транспортуванням залізницею по Україні та Європі. Ці вантажні хаби обладнані власними під'їзними шляхами, обладнанням для завантаження та розвантаження, системами відеоспостереження та охорони [34].

Українські «сухі» порти, спрямовані в основному на залізничний транспорт, можуть одночасно завантажувати 50 вагонів. У майбутньому планується збільшити цю ємність до 2000 вагонів щомісяця, що в теорії може покращити логістику та знизити витрати на фрахт [37].

Сьогодні «сухі» порти привертають все більше комерційної уваги завдяки потенціалу підвищення ефективності та рентабельності перевезень, а також можливості поєднання автомобільного та залізничного доступу з послугами митної обробки, складування та розподілу вантажів. Українські логістичні компанії також тісно співпрацюють з чорноморськими портами в Румунії та Болгарії.

На жаль, потужності цих портів не вистачають для обробки необхідного обсягу вантажів для України. Доставка з України до портів Румунії коштує на 90 доларів дорожче, ніж до чорноморських портів України [44]. Зараз

оптимальним варіантом є розподіл навантаження на сусідні порти, щоб уникнути перевантаження окремих залізничних переїздів та термінальних споруд.

У зв'язку з блокадою портів Україна втрачає 170 мільйонів доларів щоденно. Згідно з прогнозами інвестиційної компанії DragonCapital, до кінця 2023 року ВВП України зменшиться щонайменше на 30% [37].

Зараз для України надзвичайно важливо підсилити своє міжнародне партнерство в логістиці, оскільки це є ключовим для збереження експортного потенціалу країни. В умовах сучасної ситуації українські компанії буквально виходять за межі звичайних маршрутів і активно розвивають нові напрямки. Безпека стала основним пріоритетом у експортній діяльності, що змушує логістичні компанії вести постійний моніторинг ситуації і тісно співпрацювати з державними структурами для пошуку шляхів обходу небезпечних ділянок та пошкоджених мостів [34].

Очевидно, що в нових умовах маршрути стали значно довгими та менш передбачуваними. Це стосується і міжнародних перевезень, оскільки морські порти та аеропорти були закриті з початком конфлікту. Крім того, адресні маршрути доставки зазнали значних змін, і раніше розроблені шляхи стали неефективними, що потребувало швидкого перегляду їх географічної конфігурації.

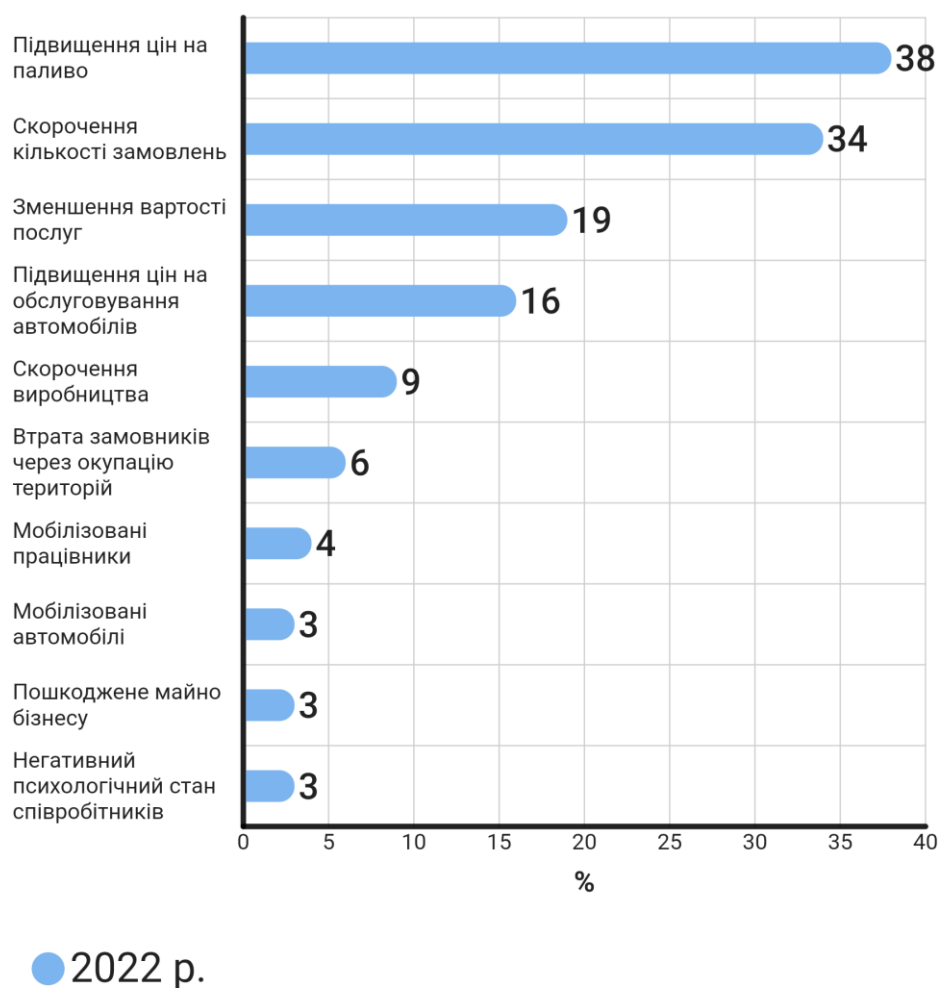
Повідомлення про повітряні тривоги також серйозно впливають на ефективність економіки країни, примушуючи багато підприємств зупинити виробничі процеси. Зараз велике завдання перед державою – спростити процеси отримання ліцензій, лібералізувати податкову та митну політику, а також забезпечити нову організацію матеріально-технічного забезпечення для військових потреб.

Проте, багато українських компаній продовжують активно працювати в цей складний період, що вимагає не лише економічної, а й безпекової уваги. Вони переключили свою увагу на доставку гуманітарних вантажів, здійснюючи більше 120 гуманітарних рейсів під час війни [37]. Компанія

Zemmler, наприклад, провела ці рейси для доставки різних товарів, включаючи продукти харчування, ліки, одяг, предмети гігієни, боєприпаси та військові припаси. Їхні рейси виконуються переважно з заходу України до центральних регіонів, а також з країн ЄС до Львова. Компанія надає ці послуги безкоштовно, але просить про можливість заправки вантажівок або відшкодування витрат, якщо це можливо.

Незважаючи на те, що логістичні послуги зазвичай є складними і дорогими, деякі українські компанії пропонують їх абсолютно безкоштовно. Наприклад, Укрзалізниця від перших днів війни безкоштовно перевозить населення з окупованих районів та гуманітарні вантажі. Сьогодні важливо не лише постійно адаптувати ланцюги поставок, а й бути готовими до постійного зростання витрат у цих ланцюгах. Наприклад, вартість доставки в межах України в даний час подекуди перевищує довоєнні ціни у п'ять разів. Фактори, що визначають ціни на перевезення, включають швидкість транспортування (особливо у разі евакуації підприємств), відсутність вільного транспорту на ринку, ризики маршрутів, обмеження у поповненні запасів палива у прифронтових регіонах та недостатність водіїв [37].

Основні виклики на ринку автоперевезень пов'язані із зменшенням прибутку від цієї галузі через декілька факторів: зростання вартості паливно-мастильних матеріалів, зменшення обсягів та кількості замовлень, а також низька готовність більшості замовників індексувати вартість послуг (фрахту) (див. рис. 2.2).



**Рис. 2.2. Основні труднощі роботи на ринку автоперевезень у 2022 р.**

*Джерело: узагальнено автором на основі аналізу [37].*

Брак водіїв у багатьох транспортних компаніях пояснюється тим, що багато з них вступили на службу у Збройних Силах України для захисту країни. Інша частина водіїв залишилась на територіях, що перебувають під окупацією. Це призвело до критичного дефіциту персоналу у цій галузі в Україні. Уряд дозволив водіям з правами категорії В протягом воєнного періоду керувати вантажівками (тобто транспортними засобами категорії С, С1 вагою 7,5 тон) [34]. Також молодим водіям-призовникам дозволено перетинати кордон, для чого їм потрібно зареєструватися та отримати спеціальні документи. Ці кроки влада робить для подолання дефіциту водіїв вантажних транспортних засобів та забезпечення стабільних перевезень

вантажів для різних галузей економіки, зокрема для доставки гуманітарної допомоги та військового спорядження [37].

Логістичні об'єкти також зазнали значних пошкоджень під час війни, і багато складів були повністю зруйновані. Ворог спрямовує свої удари на склади, оскільки вони не тільки є стратегічними об'єктами для продовольчої безпеки, а й ключовими для українського бізнесу та економіки. Часто ворог зруйнує склади або використовує їх у вже окупованих регіонах для своїх потреб.

Аналіз загальних збитків та руйнувань, які спричинила війна, зараз неможливий, існують лише орієнтовні оцінки. Від початку бойових дій в Україні вартість оренди складських приміщень значно зросла в середньому на 10-15%. Це пов'язано з їхньою нестачею та переміщенням бізнесу між регіонами. Сьогодні управління орендою складських приміщень проводиться індивідуально з різними підходами до орендарів, від повної оплати орендної плати до її сплати частинами [37].

Наразі відсутній загальний підхід для всіх учасників логістичного ринку; кожна конкретна ситуація розглядається та буде розглядатися окремо для створення механізмів, що будуть вигідні обом сторонам. В сучасний момент дефіцит вільних складських приміщень особливо відчутний у західному регіоні. Також багато компаній шукають склади ближче до великих міст, це дозволило б їм зменшити витрати на доставку товару. Один із способів вирішення такої проблеми полягає у використанні швидкокомтованих будівель, що дозволить оновити складську інфраструктуру всього за кілька місяців. Ці споруди можна встановлювати на будь-яких поверхнях: твердому ґрунті, бетоні, щебені, асфальті та інших. Крім того, через їх модульну природу будівлю можна розширювати у будь-який момент. За даними «Склад Сервіс», капітальні інвестиції у складські комплекси класу А до початку війни становили у середньому 800 євро за квадратний метр. Збірні будівлі обходяться усього 100 євро за квадратний метр для холодильних камер і 150 євро за квадратний метр для теплих

складів. Такі збірні будівлі (з висотою стелі до 8 метрів) можна встановити у повноцінний склад протягом 5 днів у будь-яких погодних умовах. Однак важливо відзначити, що терміни виготовлення та поставки елементів конструкції таких складів в Україну становлять від 4 до 10 тижнів [34].

Згідно даних CBRE Ukraine, на початок червня 2022 року внаслідок воєнних дій в Київській області було руйновано складські та логістичні комплекси загальною площею приблизно 382 000 квадратних метрів, включаючи офісні та інші будівлі в межах цих комплексів [37]. Майже 340 000 квадратних метрів чистих складських площ було повністю або частково знищено, що складає 22% від загального обсягу складських приміщень у Київському регіоні (загальний обсяг склав 1,6 млн. кв. м на кінець 2021 року). Попит на складські приміщення залишався високим протягом останніх років. Руйнування 22% складських приміщень в Київському регіоні свідчить про примусову релокацію логістично-складського центру до інших областей України, де є конкурентоспроможна пропозиція, відповідна інфраструктура, адекватні ціни за якість нерухомості, а також сприятлива місцева влада, що спонукає та підтримує компанії до релокації [34]. Оскільки внаслідок війни Київська область втратила достатню кількість пропозицій для задоволення всіх гравців, які планують повернутися у деокупований регіон, іншими популярними локаціями, порівняно з західним регіоном, стають Вінницька, Хмельницька, Тернопільська та інші області [37].

До складських споруд, які виявилися цілковито зруйнованими через ракетні удари та наслідки пожежі, включають: Mirazh 1 (29 800 кв.м), де основним орендарем був ритейлер Foxtrot, Komodor Logistics Park (68 900 кв.м), складський комплекс Kuehne + Nagel (19 000 кв.м), розподільний центр на лівому березі Києва (24 000 кв.м), який належав українському ритейлеру АТВ, комплекс Prologistic Services (10 250 кв.м), де розташовувалася фабрика Lipton чаю від Unilever, склад UTA Service (23 000 кв.м), овочеве сховище Vegi Trade (20 000 кв.м), складські комплекси Vorzel Terminal (12 100 кв.м) та Andakta (6 300 кв.м), орендарем якого був фармацевтичний дистрибутор



БаДМ. Тоді як часткові пошкодження зазнали розподільний центр у селі Копилів (30 460 кв.м), який належить мережі АТВ, один із найбільших холодних складів регіону RLC (63 000 кв.м), складські комплекси West Gate Logistic (97 000 кв.м) та Terminal II в місті Буча (32 000 кв.м), що належать інвестиційній компанії Dragon Capital, а також фармацевтичний склад Trans West (9 500 кв.м), розташований у селі Мила. Орендарів складу West Gate Logistic складали: Bohnenkamp Україна, Good Wine, Ekol Logistics Ukraine, Logistic Plus, Watsons, SAVService, DC Ukraine та Mary Kay. Загальний обсяг площ, які зазнали часткових пошкоджень, становить 164 000 кв.м [37].

Бізнесова активність на Київщині поступово відновлюється. Наразі складно визначити конкретні тенденції на ринку складської нерухомості, проте власники складів виявляють бажання залишатися в цьому бізнесі. У майбутньому сприятливі економічні та комерційні умови можуть спонукати власників складської нерухомості до реалізації нових індивідуальних проектів для вирішення різноманітних потреб, зокрема, зберігання гуманітарної та продовольчої допомоги. При цьому, очікується збільшення привабливості створення нових індустріальних парків на заході України. Міжнародні інвестори ймовірно будуть дуже обережними та уважно стежитимуть за ситуацією поки триває військова агресія. Однак місцеві інвестори поступово повертаються до нових можливостей розвитку та інвестування у складську нерухомість. Знищення понад 20% загальної складської площі Київської області визначає попит на нову складську нерухомість. Для інвесторів це може свідчити про значний потенціал для розвитку складського та логістичного сектору після припинення бойових дій [37].

Для відновлення транспортної інфраструктури в короткостроковій перспективі необхідно визначити пріоритетні завдання, такі як фінансування та відновлювальні роботи, включаючи будівництво, реконструкцію та ремонт. Зважаючи на складнощі відновлення загальної інфраструктури на ранній етап, першочерговим стає фінансування відновлення складових, що

мають безпосередній вплив на гнучкість та безпеку системи. У довгостроковій перспективі та при врахуванні «зелених маршрутів» виникає чимало питань. Наприклад, потрібно визначити, чи є цілком доцільним вкладання коштів у покращення дорожньої інфраструктури та перевезення вантажів. Також слід розглянути доцільність вкладення у розвиток швидкісних залізниць порівняно з розвитком авіаційної інфраструктури та внутрішнього повітряного транспорту. Екологічно чистий та енергоефективний вид транспорту, такий як водний та залізничний транспорт, має стати пріоритетом у розвитку. Обидва напрямки стикаються з викликами, такими як погіршення стану інфраструктури, а для залізниць – питання ефективного управління.

## **2.2. Людський капітал як фактор привабливості економіки**

Економічні тенденції країни, що стосуються зростання або спаду, зафіксовані щорічно. Забезпечення економічного росту та підвищення добробуту населення є основною турботою для всіх розвинених країн світу. Для досягнення цих цілей виділяють значні ресурси на розробку різноманітних програм управління економікою. Шляхом аналізу динаміки економічного росту в Україні можна вивчити показники, такі як рівень життя населення, міграційні потоки, індекс людського розвитку, а також показники обмеженості ресурсів і інші. Особливості цих показників вказують на розвиток будь-якої країни, де одна з основних макроекономічних мет цілей полягає у перевершенні національного доходу країни порівняно з приростом чисельності населення.

У XVII столітті У. Петті висунув концепцію, що людські виробничі здібності є формою багатства та включив їх в грошову оцінку до поняття капіталу. Він стверджував, що багатство, отримане в результаті минулої праці, повинно розглядатися як жива праця, оцінювана так само, як і інші види ресурсів. А. Сміт також зазначав, що зростання продуктивності праці в

основному залежить від підвищення вправності працівника та удосконалення засобів праці. Він також визнавав, що набуття здібностей і їх збереження потребують витрат, які є складовою частиною капіталу. Д. Рікардо підкреслював важливість освіти у суспільному розвитку, вважаючи недостатність освіти однією з причин економічного відставання деяких країн.

Карл Маркс у своїх працях розглядав робочу силу як форму товару, що належить найманому працівникові, але він не вважав робочу силу капіталом. Він використовував термін «змінний капітал», описуючи витрати на робочу силу. Хоча прихильники теорії трьох факторів виробництва (А. Маршалл, Ф. Ліст, Дж. Мілль, В. Рошер) не включали людину до категорії капіталу, вони визнавали соціальні якості людини, такі як знання та працездатність, як складову капіталу. Ф. Ліст, зокрема, надав важливість розвитку інтелектуальних знань, вважаючи їх результативними силами, водночас акцентуючи, що нація повинна продукувати інтелектуальні знання, бо вони виробляють продуктивні сили, що є багатством нації [40].

За класичною економічною теорією, капітал (від лат. *capitalis* – головний) – це один з факторів виробництва, що використовується для виробництва, але не споживається безпосередньо в процесі (за винятком повільної амортизації) [9]. На відміну від інших факторів виробництва, капітал складається з раніше виготовленого продукту [9].

Є три ключові умови визначення капіталу:

- здатність генерувати новий продукт;
- неспоживання під час виробництва (крім амортизації);
- представлення як продукт, створений людською працею [40].

Згідно з класичною економічною теорією, людський капітал фактично є формою капіталу, оскільки він безпосередньо використовується у виробництві, є джерелом майбутніх доходів та створює додану вартість. Термін «людський» використовується через його пов'язаність з індивідумом (людиною). Проте, на відміну від інших видів капіталу, його точна вартість не може бути точно оцінена і має потенційний або абстрактний характер до

моменту його застосування у виробництві.

У контексті розвитку інформаційного суспільства, глобалізації та перехід до постіндустріальної економіки у розвинених країнах, виникла проблема розуміння впливу людини та її творчої праці на розвиток економіки. Ця проблема привернула увагу вчених до вивчення процесів формування та використання людського капіталу як ключового ресурсу для забезпечення економічного зростання. Оцінка стану, структури та розвитку людського капіталу визначає конкурентоспроможність та ефективність національного господарства будь-якої країни [60].

Зв'язок між розвитком людського капіталу і економічним зростанням є ключовим у сучасному світі. Людський капітал включає в себе знання, навички, освіту, здоров'я та інші характеристики, що роблять людину продуктивною силою. Ці аспекти стають основою для інновацій, технологічного прогресу та загального економічного розвитку.

Збільшення інвестицій у людський капітал сприяє покращенню якості працівників, підвищенню продуктивності та здатності країни пристосовуватися до змін. Інновації, які виникають завдяки розвитку людського капіталу, стають джерелом нових технологій, підвищення конкурентоспроможності і сприяють розвитку нових галузей економіки.

Освіта відіграє ключову роль у формуванні людського капіталу, оскільки вона не лише забезпечує знання, але й розвиває критичне мислення, креативність та інноваційний потенціал. Здоров'я також є важливим аспектом, оскільки здорові працівники є більш продуктивними та можуть більше сприяти розвитку економіки.

Таким чином, інвестування у розвиток людського капіталу стає стратегічно важливим для будь-якої країни, що бажає забезпечити стійкий економічний розвиток у сучасному світі [58].

Один із факторів стимулювання розвитку людського капіталу є рівень глобалізації країни.

## Індекс рівня глобалізації країн світу (2022р)

Країна	Місце у рейтингу	Індекс
Нідерланди	1	92,8
Ірландія	2	90,1
Бельгія	3	89,7
Австрія	4	88,9
Швейцарія	5	88,79
Естонія	28	79,2
Латвія	41	71,4
Україна	45	70,2

*Джерело: сформовано автором на підставі [40].*

Проблема людського капіталу та розуміння його важливості відомі вже вченим класичної політичної економії. Але особливу увагу до цього поняття приділили у другій половині ХХ століття через масштабні соціальні зміни, що відбувалися. Саме тоді з'явилася потреба переглянути значення «людського капіталу» у контексті його інвестиційного потенціалу та значення у формуванні інформаційного суспільства. Різні підходи до визначення цього поняття були запропоновані вченими, і аналізуючи їх, нашої думці, найбільш точним видається варіант, який запропонувала доктор економічних наук, професор О. А. Грішнова, який найкраще відображає сутність цієї категорії [19].

Сьогодні значна кількість дослідників намагається переосмислити процес розвитку людського капіталу в умовах сучасних змін у всіх сферах глобального життя. Вони розглядають цю категорію як об'єкт, а не суб'єкт соціально-економічних відносин. Через це в контексті характеристики людського капіталу виникає важливе питання – визначення стратегічної ролі та значення не лише його створення, накопичення, поліпшення та розвитку, але й його ефективного та раціонального використання в інтересах нашої країни.

Загально визнано, що основою переходу до постіндустріального суспільства є зміна ролі людського фактора, який є суб'єктом і джерелом рушійної сили соціально-економічного прогресу [19, с. 165]. На сьогоднішній день все більше дослідників усвідомлюють та пояснюють значення

формування та використання людського капіталу як ключового фактора стрімкого економічного росту будь-якої країни.

Цінність людського капіталу реалізується за допомогою освіти, кваліфікації, знань, навичок, досвіду, мотиваційної системи, таланту (вродженого або набутого) тощо, які формуються в окремої особистості протягом її життя та приносять користь її власнику.

Таблиця 2.1

**Визначення категорії «людський капітал»  
вітчизняними та закордонними науковцями**

<b>Автор</b>	<b>Визначення</b>
Гинда С. М., Гинда О. М.	Активний елемент, що інтенсивно сприяє розвитку економіки та суспільства, включає в себе освічену частину робочих ресурсів, знання, інструменти інтелектуальної та управлінської праці, а також умови проживання та професійної діяльності [17].
Грішнова О. А.	Акумуляований результат інвестицій людини у своє здоров'я, знання, навички, здібності та мотивацію, систематично використовуваний у конкретній сфері економічної діяльності, сприяє підвищенню продуктивності праці. Це впливає на збільшення доходів самої особи, прибутку компанії та загального національного доходу [19].
Гуменюк Ю. П.	Рівень втілення природних здібностей, таланту, освіти, кваліфікації, досвіду у професійній сфері, стану здоров'я, якості життя та їх потенціал для доходу у людини [22].
Острроверхов В. М.	Загальна здатність людини до засвоєння та накопичення знань, навичок, компетентностей, а також збереження здоров'я для створення конкурентоспроможних товарів і послуг, обробки, використання, відтворення та передачі інформації [40].
Корчагін Ю. А.	Набуті унікальні знання та професійні вміння особистості, які дозволяють їй отримувати додатковий дохід та інші переваги у порівнянні з тими, хто не має цих знань та вмінь [40].
Фішер С.	Рівень здібності людини до отримання доходу, який охоплює її природжені таланти й здібності, а також рівень освіти та отриману кваліфікацію [40].
Добринін А. І.	Частка загального капіталу, що включає в себе витрати на загальну освіту, спеціальну підготовку, медичне обслуговування та переміщення робочої сили [40].

Проте для кращого розуміння та оцінки значення людського капіталу як основного та ключового джерела соціально-економічного прогресу, пропонуємо спочатку розглянути категорію «капітал» (у класичному розумінні) як один з основних виробничих факторів та критерії, що визначають його сутність.

Узагалі, поняття капіталу є похідним від людського капіталу, оскільки через останній людина може створити будь-який інший вид капіталу. Теорія людського капіталу, за авторством Т. Шульца, досліджує зв'язок між рівнем освіти населення та їх здатністю використовувати інформацію та технології для економічного розвитку. Він прийшов до висновку, що підвищення добробуту людей більше залежить від їхніх знань, ніж від землі та техніки. Американська економіка, за Шульцем, протягом тривалого часу мала більше прибутку від людського капіталу, ніж від матеріальних ресурсів. Його розрахунки підтвердили пріоритетну важливість вкладень у освіту, науку та охорону здоров'я [40]. Основою теорії людського капіталу є усвідомлення потреби в цілеспрямованих інвестиціях у людину, що сприяють формуванню та розвитку особистості [19, с. 26].

Виникнення концепції «людського капіталу» та інвестування в нього призвело до розробки багатьох методів для оцінки його обсягу та економічної вигоди. Трагування витрат на освіту, охорону здоров'я та подібні цілі як інвестиційних витрат відкрило перед економічним аналізом нові можливості. Капітальні активи можуть бути продуктивно використані на протязі тривалого періоду часу.

Важливо відзначити, що більшість методів економічного аналізу вкладень у людський капітал зосереджуються на оцінці ефективності освіти та підготовки кадрів. Головний акцент у дослідженнях припадає на сферу економіки освіти, яка виникла внаслідок розвитку концепції людського капіталу. З економічної точки зору, додаткові вкладення виправдані лише в разі, якщо вони мають високий рівень видачі. Інакше, ці гроші можуть бути краще використані для інших прибуткових інвестиційних проектів або

витрачені на поточні потреби. Оцінка ефективності інвестицій починається з аналізу витрат на освіту та очікуваних прибутків в майбутньому.

Інтелектуальний капітал, подібно до людського, складається під впливом конкретних інституцій, які визначають його ефективність у майбутньому. Робота цих інститутів у процесі формування інтелектуального капіталу сприяє оптимізації поведінки учасників, координації соціально-економічних взаємодій, ефективному витрачання ресурсів на трансакції та забалансованому розвитку в рамках певного інституціонального оточення. З свого боку, це інституціональне оточення, яке визначає формування інтелектуального капіталу, постійно змінюється під впливом процесів, що відбуваються в державі та суспільстві.

Таким чином, перехід до постіндустріальної фази розвитку суспільства зумовлюється, насамперед, змінами у рівнях розвитку людей. Успішність суспільного виробництва стає все більш залежною від рівня розвитку та використання людських потенціалів. Інвестування у людину призводить до підвищення продуктивності праці й має позитивний вплив на обсяг національного виробництва країни [19, с. 165].

Знання фактичного стану та потреби розвитку людського капіталу в економіці стають необхідними для вирішення численних загальноекономічних проблем та формування стратегічних рішень. У сучасних умовах післякризової економіки, коли Україна тільки розпочала показувати повільний економічний ріст, вчені розпочали активно шукати альтернативні ресурси для активізації загального економічного розвитку та забезпечення сталого прогресу країни на довгостроковій основі.

У цих умовах, коли природні ресурси у певній мірі втрачають свою цінність, а доступ до капіталу обмежений, особливо актуальним стає питання пріоритетної уваги держави до залучення інвестицій у людський капітал. Такі інвестиції, як зазначено раніше, дозволяють підвищити якість людського капіталу та сприяють позитивному зростанню економіки.

Отже, спостерігається послідовна тенденція, що проявляється у всіх



країнах: коли особа вкладає у власний людський капітал, наприклад, отримуючи вищу освіту, вона стає конкурентоспроможною на ринку праці, що призводить до підвищення власного благополуччя. Різниця у заробітній платі (доході), яка виникає через рівень освіти, знань та досвіду, порівняно з некваліфікованою працею, часом називається «освітньою премією». Економісти характеризують це явище як приватну віддачу на людський капітал. Це спричиняє суспільну віддачу, що свідчить про те, що країни, які постійно інвестують у людський капітал і здійснюють ефективну соціальну політику згідно з довгостроковою стратегією, розвиваються швидше, ніж інші, досягаючи стабільного соціально-економічного прогресу. Це свідчить про пряму взаємозв'язок між рівнем освіти, знань, навичок, досвіду та доходу, що формується на основі цих чинників у кожної окремої особи, і рівня економічного розвитку країни в цілому. Отримані висновки щодо економічної віддачі освіти та професійної підготовки мають стимулювати зміни у підході держави до проблем стимулювання економічного зростання та продуктивності праці, оскільки інвестиції в людський капітал є ключовим фактором, який сприяє економічному зростанню [19, с. 167].

Суть «людського капіталу», за словами Р.М. Нуреева, включає в собі «природні таланти, загальну культуру, різноманітні знання (загальні й спеціальні), набуті навички, досвід та уміння застосовувати їх у відповідний момент і місце» [40]. Також це обумовлено запасом здоров'я, мотивації та вміннями, які сприяють продуктивності праці людини. Отже, структура людського капіталу складається з: капіталу здоров'я та здорового способу життя, освітнього капіталу (загальні та спеціалізовані знання), капіталу підготовки на виробництві (кваліфікація, навички, професійний досвід), наукового капіталу (винаходи, інновації, теорії, дослідження), культурного капіталу (виховання, мораль, самовдосконалення, саморозвиток), володіння економічно важливою інформацією (знання про ціни, збитки та прибутки); капіталу міграції (мобільність працівників); мотивації та стимулів економічної діяльності. Людський капітал – це сформований або розвинений

завдяки інвестиціям і накопичений запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій, який цілеспрямовано використовується у сфері суспільного виробництва, що сприяє підвищенню продуктивності праці та впливає на зростання доходів його власника.

Слід звернути увагу на декілька ключових аспектів, які впливають із цього опису:

- По-перше, людський капітал не просто узагальнена сукупність вказаних характеристик, а він формується та розвивається завдяки інвестиціям, що утворюють певний набір здоров'я, знань, навичок, здібностей та мотивацій.

- По-друге, цей запас здоров'я, знань, навичок, здібностей та мотивацій має бути ефективно використаний для досягнення корисних результатів та підвищення продуктивності праці.

- По-третє, використання людського капіталу природно призводить до зростання доходів його власника.

- По-четверте, підвищення доходів стимулює подальші інвестиції в людський капітал, що зумовлює збільшення доходів [9].

Важливо підкреслити, що не всі видатки та отримані доходи можна виразити у грошовій формі. Крім матеріальних витрат, сам процес навчання, підтримка здоров'я та інші дії, спрямовані на підвищення людського капіталу, вимагають значної праці та зусиль від самої людини. Окрім фінансових винагород (зростання доходів), особа з вищим рівнем людського капіталу отримує моральне задоволення, економить свій час та отримує соціальний статус.

Також важливо зауважити, що накопичення людського капіталу має соціальний вплив, який користується не тільки окрема особа, а й її місце роботи та загальне суспільство.

Незважаючи на важливість людини як ключового фактора економічного зростання, держава повинна удосконалювати та визначати фактори, які сприятимуть більш ефективному формуванню та використанню людського

капіталу. Д. Л. Коляденко [34] визначає основні чинники, які впливають на цей процес (див. таблицю 2.2). Ці фактори, що формують розвиток людського капіталу, є результатом соціально-економічної політики, яку здійснює конкретна держава. Це означає, що вона виступає головним інвестором у людський капітал. Проте фактори, які розглядає вчений, напряду залежать від якості та ефективності політики, яку реалізує держава в соціальній, демографічній, правовій та економічній сферах. Виконання цих завдань лежить на рівні державних інститутів, тому цілком розумно об'єднати їх у інституційний фактор (див. таблицю 2.3). Якість інститутів країни визначає ефективне використання потенціалу окремих осіб у сферах їхнього людського капіталу, знань, навичок та досвіду. Таким чином, ми підтримуємо погляд Д. Л. Коляденка щодо цих факторів, які дійсно грають роль у формуванні людського капіталу, але вони не вичерпують усіх аспектів. Отже, цей перелік об'єктивно має бути доповнений (див. таблицю 2.3).

*Таблиця 2.2*

**Основні фактори формування та використання людського капіталу**

<b>Фактори</b>	<b>Тлумачення</b>
Правовий	Включає в себе ухвалення правових актів, що регулюють взаємодію особи з інституціями, у тому числі державними; відносини між працедавцями та працівниками; соціальні норми та правила поведінки для реалізації прав власності на землю, майно і продукцію.
Економічний	Створення умов для повного відновлення людського капіталу шляхом законодавчого встановлення мінімального рівня оплати праці, який не буде нижчим за прожитковий мінімум, орієнтування на прогресивне підвищення оплати праці та соціальних виплат у порівнянні зі зростанням цін на споживчі товари, щоб задовольняти зростаючі потреби населення.
Соціальний	Створення необхідних умов для задоволення соціальних потреб населення, включаючи поліпшення роботи медичних, освітніх, культурно-спортивних закладів, послуг побутового обслуговування, а також удосконалення системи енергопостачання, газопостачання, водопостачання та транспортного забезпечення.
Демографічний	Підвищення демографічного показника за допомогою розвитку різноманітних промислових галузей, розширення спектру виробництва як передумови для розвитку можливостей використання людського потенціалу; реалізація демографічної політики для стимулювання народжуваності.

*Джерело: сформовано автором на підставі [34].*

Отже, ключове значення державного регулювання під час інвестування в людський капітал, що є фундаментальним для забезпечення економічного зростання, неможливо заперечити. У зв'язку з посткризовим становищем в Україні особливо важливо не лише створення людського капіталу, але й його активне використання для перехідного процесу до постіндустріальної економіки. Проблема практичного втілення потенціалу людського капіталу в Україні прямо залежить від якості та різносторонньої підготовки умов для його використання. Інституційний фактор має особливе значення як для формування, так і для забезпечення необхідних умов для ефективного використання людського капіталу. Якісні інституції сприяють рівномірному розподілу людського капіталу в галузях, що сприяє динамічному, рівномірному та стабільному соціально-економічному розвитку країни.

Це аксіоматичне твердження впливає з того, що державні інституції, організовані належним чином, забезпечують захист власності, верховенство права, економічну рівність, підтримують конкурентну середу, ефективно функціонування економіки та доступ до факторів виробництва. Отже, якість та ефективність інститутів безпосередньо впливають не лише на створення та розвиток, але й на ефективне використання людського капіталу, яким розпоряджається індивід та держава в цілому.

Тобто наявність та функціонування відповідних інститутів у країні стимулюють індивіда вільно розпоряджатися своїми знаннями, навичками, талантами й іншими складовими людського капіталу. Це демонструє можливість досягнення результативної суспільної віддачі на людський капітал, що стає особливо важливим у перехідний період до постіндустріальної економіки для України при наявності якісних інститутів.

### Фактори формування та використання людського капіталу в Україні

Фактори	Тлумачення
Історичний	<p>Етапи формування етногенезу українського народу віддзеркалені в різних сферах життя: соціально-політичних, економіко-географічних та духовно-культурних. У відміну від цього процесу, історія утворення самостійної української держави розпочалася в ранньому середньовіччі, перед заснуванням Київської Русі. В умовах формування нації виникає ключове питання про важливість умов для ефективного використання людського потенціалу на рівні як окремої особи, так і суспільства в цілому. Однією з таких умов стає присутність специфічної суспільної структури, універсальної політичної форми управління та суверенної влади, яка здійснює свої повноваження на певній території через спеціально створені органи управління. Отже, історія становлення держави в Україні свідчить про те, що протягом багатьох етапів формування етнічної спільноти українці не мали власної держави та перебували під впливом інших держав, які не завжди розуміли специфіку їхньої психології та потреб для ефективного управління. Ця ситуація вплинула на українців у плані прийняття рішень та відповідальності за них, що може відобразитися на ефективності використання людського потенціалу.</p>
Географічний	<p>Після проголошення незалежності України, її територія складає 603 628 км<sup>2</sup>. Однак загальна площа ґрунтів в Україні становить 39,8 млн га, із них близько 60% – це чорноземи, що аобсять приблизно 24 млн га. На чорноземах рілля займає 90% площі. Цей великий обсяг земельних ресурсів дозволяє розвивати сільське господарство за екстенсивними методами, тобто через збільшення посівних площ, а не інтенсивними, орієнтованими на підвищення врожайності на одиницю землі. Однак такий підхід не сприяє ефективному використанню та розвитку людського капіталу в Україні.</p>
Релігійний	<p>Важливим аспектом у формуванні людського капіталу є свідомість, яка виникає від релігійних та морально-етичних уявлень. У XVI столітті в Європі розпочався період реформації, що полягав у протистоянні католицької церкви. Ця реформація породила нові релігійні напрямки, такі як лютеранство, протестантизм, євангелізм. У своїй роботі «Протестантська етика і дух капіталізму» М. Вебер стверджує, що ці релігійні переконання, що виникли під час реформації, вплинули на новий погляд людини на світ та роботу, спрямований на збагачення, саморозвиток та покращення (де праця вважалася благословенням, а бідність – гріхом).</p> <p>Таким чином, країни, де відбулася реформація (Німеччина, Велика Британія, Франція, Швейцарія та інші), характеризуються високим рівнем формування та використання людського капіталу, що забезпечує стабільність економіки. Україна зараз має 79,3% населення, що визнається православним, з 31% з них як досить релігійних. Таке високе відношення до релігійності робить Україну однією з найбільш релігійних держав Європи, займаючи 11 місце. Це свідчить про стійкий традиціоналізм та ортодоксальність у релігійному вихованні українців, що, на жаль, негативно впливає на ефективність</p>

	формування та використання людського капіталу в Україні.
Політичний	У відсутність досвіду у формуванні держави в Україні ще не сформувалися традиції стабільної демократії. Не існує розвиненої свідомості громадян або ініціативи на законодавчому та адміністративному рівнях. Це є основною причиною відсутності визнання авторитетів серед українського народу, порушення субординації та невідповідності владних структур – законодавчої, виконавчої та судової влади, а також органів примусу. Прикладами цього є ряд подій: кампанія протестів «Україна без Кучми» у 2000–2001 роках, «Помаранчева революція» у 2004 році та «Революція гідності» у 2014 році.
Інституційний	У зв'язку з якісним рівнем обслуговування громадян державними структурами, що включають законодавчу, виконавчу та судову владу, важливо створювати умови для підприємницької діяльності (відображаються у показнику економічної свободи), розгортання повноцінного потенціалу індивіда та спільного прогресу суспільства.

*Джерело: створено автором на підставі [34; 19].*

Отже, коли країна має надійні інституції, вона перетворюється на місце, де людський когнітивний потенціал може бути практично втілений. Забезпечення відповідними державними інституціями умов для створення, функціонування та використання людського капіталу призводить до ефекту заміщення традиційних ресурсів, таких як сировина, енергія та час, оскільки накопичені знання, навички та досвід дозволяють більш ефективно використовувати наявні ресурси та створювати нові.

Отже, створення ефективних інститутів стає надзвичайно важливим, оскільки у порівнянні з інвестиціями в інші форми капіталу, інвестиції в людський капітал є найбільш вигідними. Одержані знання та досвід мають значний і тривалий ефект як для окремої людини, так і для всього суспільства.

Досвід трансформації провідних держав у економіку знань показує, що увага приділяється перетворенню людського капіталу у визначальний фактор розвитку економіки, суспільства та держави загалом. Тому важливо знайти ефективні механізми формування людського капіталу, які стали б критерієм для структуризації національної економіки та локомотивами її зростання.

Отже, людський капітал є унікальним ресурсом, оскільки його володіння особою є як вихідним, так і кінцевим елементом соціально-економічного розвитку держави. Активізація когнітивного потенціалу

людини в сучасному світі є потужним фактором економічного зростання держави. Але наявність або відсутність якісних інститутів у державі визначатиме позитивний або негативний підхід до використання людського капіталу в національній економіці. Тобто політична обстановка, де діють державні інститути, може сприяти або, навпаки, перешкоджати раціональному, ефективному та добросовісному використанню людського капіталу індивідом.

Таким чином, розвиток людського капіталу у будь-якій країні як унікального економічного ресурсу не лише стимулює зростання економіки, збільшуючи обсяги вироблення національним господарством, але й сприяє рівномірному розподілу цього розвитку. Це свідчить про ефективність функцій фінансового регулювання в країні. Отже, у контексті переходу до постіндустріальної економіки, людський капітал виступає ключовим елементом виробництва, особливо коли інформація стає основним товаром економіки. Його специфічність полягає у тому, що для його розвитку потрібні постійні зовнішні інвестиції від держави. Однак при сприятливих умовах, досягнувши певного рівня розвитку та диверсифікації інвестицій, він може самогенеруватися та самостійно збільшувати свій обсяг. Проте навіть більш важливим є не лише процес формування, але й цільове використання людського капіталу державою, що залежить від ряду факторів.

### **2.3. Аналіз секторів економіки, які приваблюють ТНК**

Навіть при низьких доходах Україна посідає 45-те місце в світовому рейтингу інновацій, випереджаючи Румунію, росію та Індію. У своїй категорії, Україна займає почесне третє місце за рівнем інноваційності, ставши другою найбільш інноваційною країною. В'єтнам виявився лідером серед країн з низьким рівнем доходів, а третю позицію після України займає Індія. Україна активно розвивається як провідна світова технологічна держава.

Українська ІТ-індустрія нараховує понад 4 тисячі місцевих компаній, які надають ІТ-сервіси, і більше 110 відомих транснаціональних корпорацій, що мають свої філії в країні, таких як Samsung, Microsoft, Ring, Snap, Magento, Plarium, Boeing, Siemens, Ericsson – всі вони встановили дослідницько-розвиткові центри (R&D) в Україні [38].

Успіх української ІТ-індустрії ґрунтується на комбінації різних чинників, таких як високий потенціал ІТ-спеціалістів, вигідне географічне розташування та часовий пояс, сильна технічна та наукова спадщина, а також конкурентні переваги. Останнім часом ІТ-галузь стала ключовим сегментом української економіки, привертаючи увагу відомих транснаціональних корпорацій, таких як Global Logic, Microsoft, DataArt, Ubisoft [47].

ІТ сектор, який в Україні розвивається досить успішно і, попри складну економічну ситуацію в країні, демонструє стійкі темпи зростання. Так, українська ІТ-галузь входить у трійку індустрій з найбільшою часткою у валовому внутрішньому продукті (далі – ВВП) країни. Вклад експортної ІТ-індустрії до загального ВВП України у 2021 році склав 3,6% та поступається лише аграрному комплексу та металургії. Це створює сприятливе середовище для зростання вітчизняної екосистеми ІТ-компаній та приваблює інвесторів з усього світу. За даними щорічного галузевого звіту групи інвестиційних компанії, які опубліковані у The DealBook of Ukraine 2018 edition, видно, що українські ІТ-компанії залучили у 2017 році понад 265 млн дол. інвестицій, що на 231% більше, ніж у 2016 році.

У 2021 році тенденція до зростання інвестицій в українські ІТ-компанії продовжилась, і в цьому році було залучено вже понад 300 млн дол. інвестицій. Крім того, в інтернет просторі постійно з'являється інформація про створення нових ІТ-компаній чи інноваційних рішень в Україні [13]. Відмітимо, що, наприклад, українська платформа з просування мобільних додатків Clickku в 2020 році, за версією профільного видання Inc, увійшла до двадцятки маркетингових компаній Європи, що найшвидше зростають.

Розглянемо найвідоміші приклади співробітництва транснаціональних



корпорацій та українських ІТ-компаній (табл. 2.4). Згідно з таблицею 2.4, співпраця транснаціональних корпорацій із українськими ІТ-компаніями може бути невеликою порівняно з міжнародним досвідом, але вона наявна і досить успішна. У наші стартапи інвестує такі корпорації, як Google, Snap Inc., Amazon, Oracle, Deutsche Telekom та інші, а також вітчизняні ІТ-проекти отримують фінансування від корпоративних венчурних фондів, що створені на базі провідних компаній, зокрема за рахунок фонду Google Ventures та Intel Capital.

Таблиця 2.4

### Співробітництво світових корпорацій та українських ІТ-компаній

Назва компанії	Зміст діяльності компанії	Корпорація чи корпоративний венчурний фонд, що інвестували в компанію	Рік інвестування	Сума інвестицій, дол. США
Ring	Створення продуктів для домашньої безпеки	Amazon	2020	1 млрд
Maхymiser	Провайдер хмарного ПЗ	Oracle	2018	200 млн
Looksery	Мобільний додаток для обробки відео в реальному часі	Snap Inc. (Snapchat)	2015	150 млн
Grammarly	Онлайн перевірка правопису і граматики	General Catalyst; Spark Capital	2017	110 млн
Viewdle	розробка технологій розпізнавання осіб та об'єктів мобільними пристроями	Google	2012	45 млн
People.ai.	Сервіс-надбудова для CRM	Andreessen Horowitz, GGV Capital	2018	30 млн
Gitlab	Хостинг git-репозиторіїв	Google Ventures	2017	20 млн
Teleport Future Technologies	Фоторедактор для iOS-пристроїв	Snap Inc. (Snapchat)	2018	8 млн

*Джерело сформовано на підставі[13].*

У 2021 році у даний ІТ-стартап було залучено 2 млн дол. від

інвестиційної компанії iTech Capital. Також, у проект 3DLOOK каліфорнійський акселератор Boost.vc вже вклав понад 500 тис. дол. Також є інші IT-компанії, які успішно розробляються у Вінниці, Києві, Дніпрі, Львові, Одесі та багатьох інших містах України і успішно залучають кошти на свій розвиток як від приватних інвесторів, так і від крупних транснаціональних корпорацій.

Згідно з даними AngelList, в Україні наразі існує близько 1900 технологічних IT-компаній з середньою оцінкою в 2,5 млн доларів та майже 3000 приватних інвесторів. Однак не лише приватні інвестори виявляють інтерес до українських IT-проектів, а й гіганти галузі. Наприклад, минулого року корпорація Amazon придбала стартап під назвою Ring з офісом R&D в Україні. Інший приклад - стартап Looksey, заснований в Україні, був придбаний компанією Snapchat. Також варто зазначити такі відомі IT-компанії, як Grammarly, Petcube, People.ai, MacPaw, які виникли в Україні та успішно використовуються клієнтами з усього світу.

Київ є найбільшим IT-хабом в Україні, де діє понад тисяча стартапів та компаній, що спеціалізуються на розробці програмного забезпечення. Успішні транснаціональні корпорації, такі як Terrasoft, MacPaw, PetCube, Netpeak, Jooble, TemplateMonster та Grammarly, розпочали свою діяльність саме у Києві [39].

Часто Україну сприймають транснаціональні корпорації як країну, що зазнає політичної нестабільності, корупції та має певні виклики у сільському господарстві. На даний момент Україна ще не здобула статусу країни, яка славиться інноваціями. Зазвичай українські компанії здійснюють аутсорсинг розробки програмного забезпечення та консультування для західних компаній. Крім того, багато західних корпорацій відкривають офіси та дослідницько-розвивальні центри в Україні. Серед транснаціональних корпорацій, які запустили дослідницько-розвивальні центри в українських містах, можна відзначити Amazon, Google, Oracle та Samsung.

Згідно з даними GlobalData, у більш ніж 6186 провідних

транснаціональних корпорацій, трохи більше 300 мають свою присутність в Україні через дочірні компанії, що складає приблизно 27% від загальної кількості. Варто відзначити, що менше ніж 1% з 370320 дочірніх компаній, які належать до цих 6 186 міжнародних корпорацій, були засновані в Україні [39].

Тимчасове зупинення роботи транснаціональних корпорацій може серйозно ударити по економіці України, оскільки вони вже розпочали закриття своїх операцій та евакуацію свого персоналу в безпечніші регіони. Цей сценарій стає ще більш проблематичним через неспостережність тривалості конфлікту між Україною та Росією. Протягом цього періоду дочірні підрозділи великих транснаціональних компаній в Україні будуть або призупинені, або суттєво скоротять свою діяльність. Очевидно, що транснаціональні компанії, які раніше не були присутні в Україні, найближчим часом не планують відкривати свої представництва та вкладати в українську економіку.

Відходження транснаціональних корпорацій через війну в Україні сильно ударає по економічному розвитку країни. Однією з основних проблем є втрата інвестицій та фінансових ресурсів, які ці корпорації вкладали в українську економіку. Їх закриття філій, заводів та офісів, або зменшення виробництва, призводить до зменшення обсягу виробництва, втрати робочих місць і підвищення безробіття. Відсутність таких корпорацій також суттєво впливає на експортні потоки та зовнішню торгівлю України, оскільки вони можуть припинити або суттєво зменшити експорт своїх товарів і послуг з України. Це може призвести до скорочення експортних доходів країни і погіршення її зовнішньоторговельного балансу. Крім того, втрата присутності таких корпорацій може негативно позначитися на технологічному розвитку та інноваціях. Зазвичай вони активно вкладають у дослідження та розробки, створюють наукові центри та співпрацюють з місцевими університетами та науковими установами. Втрата такої співпраці може вплинути на зниження інноваційного потенціалу країни [60]. У цілому,

відхід таких корпорацій через війну значно погіршує економічну ситуацію в Україні, призводячи до зниження інвестицій, виробництва та експорту, а також гальмування технологічного прогресу. Для забезпечення стабільного економічного розвитку необхідне завершення війни та повернення міжнародних компаній до довіри та зацікавленості в Україні.

Діяльність іноземних транснаціональних корпорацій в Україні розпочалася у 1990-х роках та фокусувалася на споживчих товарах, бензині та тютюнових виробах, особливо в галузях, де національні виробники мали найменшу конкурентоспроможність. Під час розподілу капіталу українські підприємці відступили перед іноземними компаніями, переважно в секторах тютюнової промисловості, ринку безалкогольних напоїв і пива, а також на ринку реклами та телекомунікацій [60].

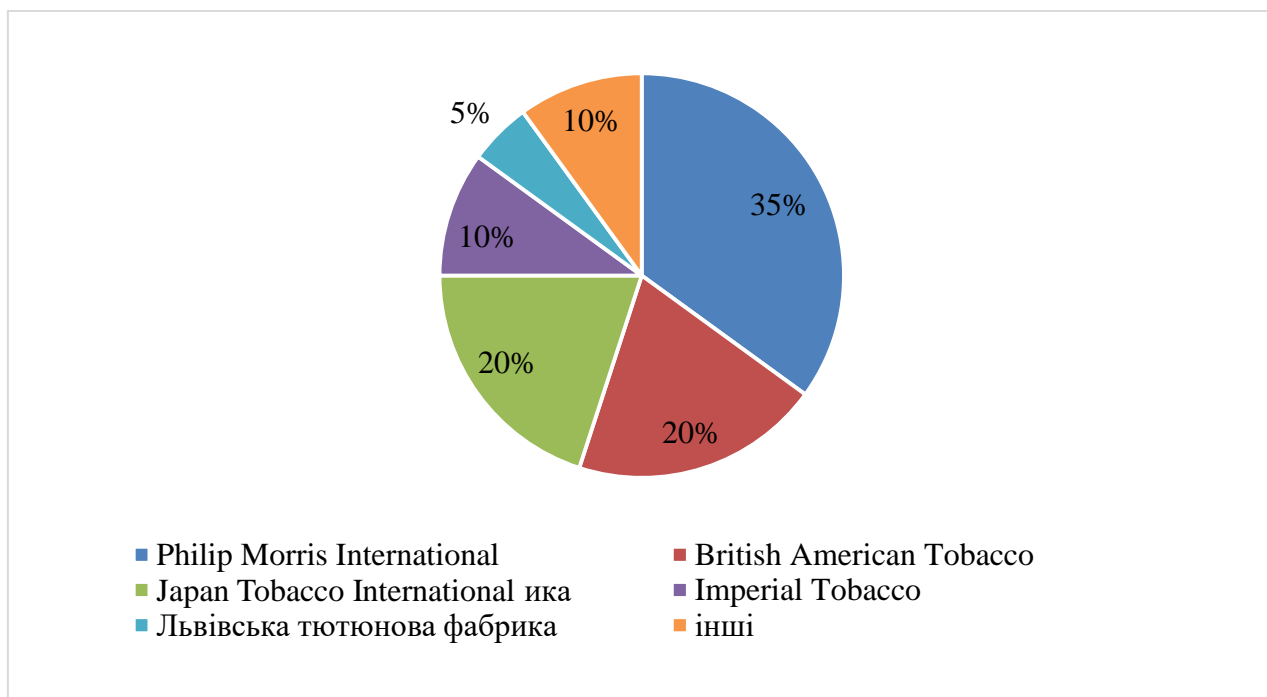
Серед провідних транснаціональних корпорацій у секторі FMCG (Fast Moving Consumer Goods – сфера виробництва та продажу товарів повсякденного попиту) з присутністю в Україні варто відзначити такі компанії: Procter & Gamble, Unilever – у виробництві засобів особистої гігієни; Danone, PepsiCo, Nestle – у харчовому виробництві.

Ринок тютюнових виробів специфічний та розподілений між великими компаніями виробниками: British American Tobacco (Великобританія), Philip Morris International (США) та Japan Tobacco (Японія). Ці компанії дуже великі монополісти, хоча в них і немає однієї й тієї ж тютюнової продукції. Завод компанії Japan випускає тютюнову продукцію брендів: Winston, Camel, More, Glamour, Wings .

Найбільш відомі торгові марки Philip Morris: Parliament, Bond, Marlboro, L&M. Честерфілд випускає сигарети під глобальними марками: Kent, Dunhill, PallMall, Rothmans.

Конкуренція цих трьох виробників йде лише на рівні цінових лінійок. Ціна виробу в цьому випадку виконує виключно важливу функцію, яка полягає в одержанні стабільного доходу та відповідно прибутку від реалізації товарних продуктів. Саме від цін залежать досягнуті економічні та

комерційні результати.



**Рис. 2.1. Частки ринку тютюнових компаній в Україні**

Виходячи з рис.2.1., бачимо що частка ринку тютюнових компаній в Україні таких як Philip Morris International становив 35%, British American Tobacco – 20%, Japan Tobacco – 20% і Imperial Tobacco Ukraine – 10% а Львівська тютюнова фабрика – 5%.

Позиції транснаціональних корпорацій на ринку залишаються стійкими з ряду причин:

- збитки ТНК в одному регіоні можуть бути зрівноважені доходами від їхніх зарубіжних підрозділів;
- транснаціональні корпорації мають міцний правовий та політичний захист щодо умов ведення бізнесу в Україні;
- у ТНК є значний досвід у сфері маркетингу та рекламних стратегій.

Роль транснаціональних компаній у розвитку української економіки є дуже важливою. Інвестиції та передові технології, які ТНК можуть привнести, мають потенціал значно зміцнити та розширити економічні можливості країни. Створення нових робочих місць, розвиток інноваційних секторів та можливість доступу до міжнародних ринків – це лише деякі переваги, які можуть виникнути завдяки співпраці з ТНК. Крім того,

транснаціональні компанії можуть сприяти розвитку людського капіталу в Україні. Шляхом партнерства з українськими університетами та навчальними закладами, вони можуть сприяти підготовці та підвищенню кваліфікації місцевих фахівців, що забезпечить наявність висококваліфікованої робочої сили, необхідної для ефективного функціонування та розвитку бізнесу в Україні.

Після перемоги України у війні взаємодія з транснаціональним бізнесом може стати ключовою для відновлення та стабілізації економіки України. Інвестиції, нові технології, можливості на міжнародних ринках та інноваційні методи, які привнесуть ТНК, можуть сприяти зростанню виробництва, підвищенню конкурентоспроможності та розширенню економічних можливостей країни. Набагато важливіше забезпечити сприятливе інвестиційне середовище та розвивати партнерські стосунки з ТНК, щоб максимально використати їх потенціал для сприяння економічному розвитку України. Успіх участі країни у процесах транснаціоналізації залежатиме від ефективної реалізації стратегій з приваблення іноземних інвесторів, створення благоприятного інвестиційного клімату, поліпшення бізнес-середовища та забезпечення стабільності та прозорості управління. Розвиток людського капіталу, підтримка інноваційного підприємництва та наукові дослідження є також важливими, оскільки вони стануть основою для успішної інтеграції України в глобальну економіку. Узагальнено, перспективи участі України в процесах глобальної транснаціоналізації є обіцяючими, проте вимагають системного підходу та реалізації відповідних політичних, економічних та соціальних реформ. Посилення співпраці з транснаціональними компаніями, залучення іноземних інвестицій та передових технологій відкриє нові можливості для економічного розвитку та підвищення рівня життя українського населення.

## РОЗДІЛ 3

### ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ ДЛЯ ТНК ЄВРОПИ

#### 3.1. Виклики та перешкоди з якими стикаються іноземні компанії в Україні

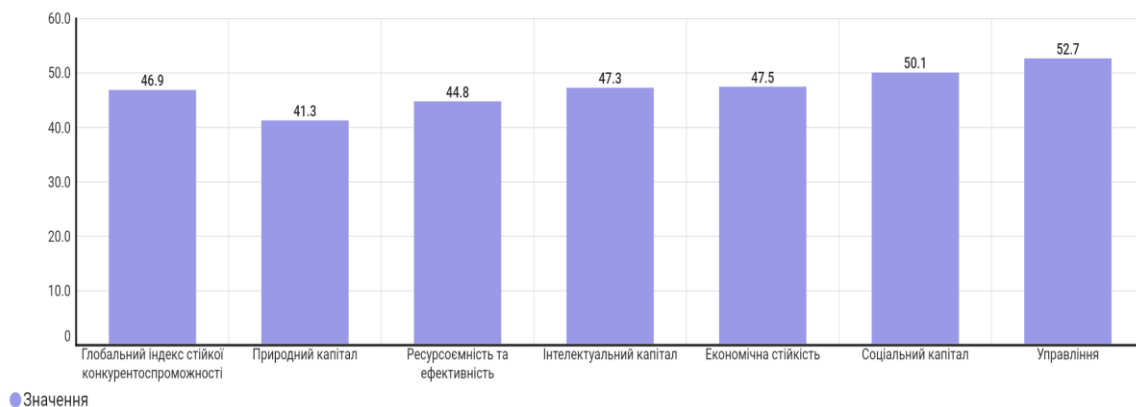
Виклики та перешкоди з якими стикаються іноземні компанії в Україні пов'язані з глобальними можливостями України та зі станом реалізації цих можливостей. На шляху до успіху іноземних компаній стоять такі фактори, як політична нестабільність, економічні та правові ризики, корупція, а також несприятливі економічні умови в різних секторах. Однак, не дивлячись на ці труднощі, глобальні можливості України відображають потенціал для зростання, інновацій та розвитку у багатьох галузях, таких як інформаційні технології, агропромисловість, енергетика та інші. Іноземні компанії, які здатні адаптуватися до місцевих умов та ефективно управляти ризиками, можуть знайти можливості для успішного розвитку в українському ринковому середовищі.

Аналіз глобальних можливостей для України залежить від стану світової економіки до і після 24 лютого 2022 року, коли стався найстрашніший сценарій подій – широкомасштабне вторгнення РФ на територію України і початок повномасштабних воєнних дій, що спричиняють руйнування усталених соціально-економічних процесів. Це призводить до викликів та загроз, таких як зменшення виробництва у промислових галузях, розташованих на територіях бойових дій, зменшення виробництва сільськогосподарської продукції, примусова міграція населення в межах країни та за її межами, розбалансування доходів та витрат у державному та місцевих бюджетах тощо. Особливо серйозними є наслідки повного або часткового руйнування енергетичної та транспортної інфраструктури, житлового фонду в містах та селищах [12].

Україна зазначила свій намір пройти шлях євроінтеграції, але не відображає ці політичні амбіції на практичних діях для зближення економічних та соціальних стратегій, що веде до віддалення важливих показників розвитку від країн Європейського Союзу. Наочним прикладом цього може бути аналіз динаміки позицій України та країн ЄС-28 за ключовими показниками Індексу глобальної конкурентоспроможності, який розробляється та публікується щорічно Всесвітнім економічним форумом. Дані про рейтинги зазначених країн за роки 2005, 2006, 2013–2015, 2019 і 2022 враховують початок масштабного розширення ЄС у 2004 році, завершення фінансової кризи країн Єврозони та початок кризових явищ у економіці України у 2013–2014 роках.

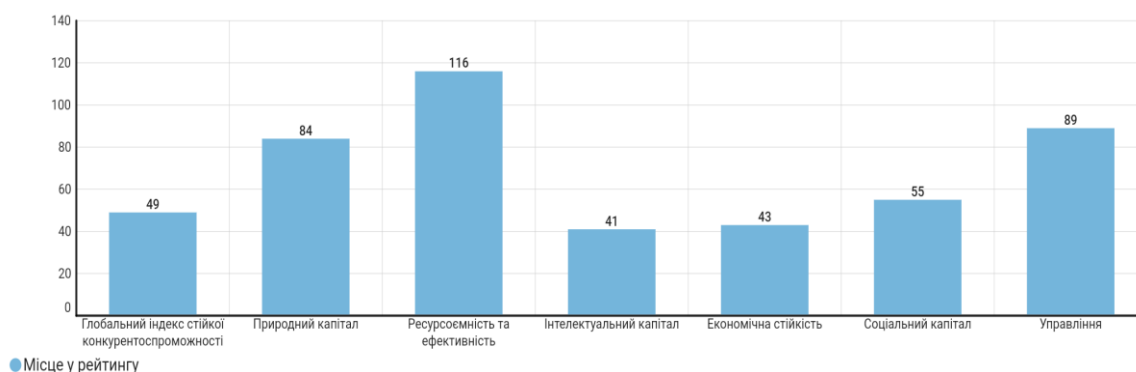
Україна входить до переліку топ-50 країн за Глобальним індексом стійкості країн (ГІСК) у 2022 році та займає 49-те місце серед 180 країн світу з рейтингом 46,9, де середня оцінка складає 43,1, а максимальна можлива оцінка – 100,0. У свою чергу, Україна демонструє досить непогані показники конкурентоспроможності, такі як "Інтелектуальний капітал", де вона посідає 41-ше місце із показником 47,3, а також "Економічна стійкість", де вона займає 43-ту позицію із значенням 47,5. Однак показник "Природний капітал" позиціонує Україну на 84-му місці, що єдиний показник нижчий за середнє значення, а саме 41,3. Згідно з показником "Ресурсоємність та ефективність", Україна займає 116-те місце через низьку ефективність використання ресурсів. Якщо світові ціни на сировину та енергію значно зростуть у майбутньому, Україна може зіткнутися з вищими витратами та проблемами для підтримки свого зростання в порівнянні з країнами, що мають вищі показники ресурсоємності та ефективності (див. рис. 3.1 і 3.2).





**Рис. 3.1. Значення показників для України за Глобальним індексом стійкої конкурентоспроможності, 2022 р.**

*Джерело: розроблено автором за [12].*

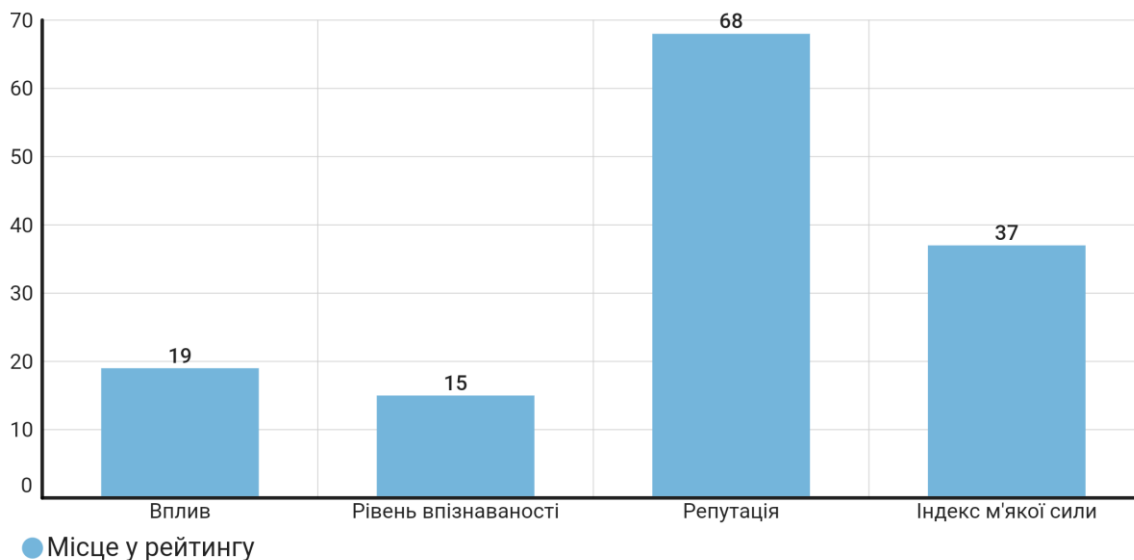


**Рис. 3.2. Місце України у рейтингу за Глобальним індексом стійкої конкурентоспроможності, 2022 р.**

*Джерело: розроблено автором за [12].*

У цьому контексті можна відмітити показники глобальної конкурентоспроможності за окремими сферами у 2022 році, які найбільше свідчать про розходження між економікою України та країнами ЄС.

Україна вийшла на 19-те місце у рейтингу Global Soft Power Index 2023, що є значним поліпшенням порівняно з минулими періодами (див. рис. 3.3).



**Рис. 3.3. Вплив України у світі, 2023 р.**

*Джерело: розроблено автором за [12].*

Цей рейтинг представляє собою найвичерпніше світове дослідження сприйняття національних брендів, проведене британською консалтинговою компанією Brand Finance.

Що спричинило такий стрімкий ріст результатів? У цьому році Україна показала найбільше покращення серед країн, які брали участь у дослідженні. Звіт охоплює кілька ключових показників: глобальний показник м'якої сили, впізнаваність, репутацію та вплив.

Brand Finance опитала понад 100 тисяч респондентів.

Основні показники України у 2023 році:

- Вплив на 19-тому місці;
- Рівень впізнаваності на 15-тій позиції;
- Репутація - 68-е місце;
- Індекс м'якої сили - 37-ма позиція.

Останній показник означає вплив країни у світі завдяки культурним і ціннісним факторам, а не військовій чи економічній потужності.

Найбільший розрив в рейтингах України спостерігається за індикатором макроекономічної стабільності – 133-тє місце, що майже удвічі

перевищує показник для Греції – 64-те місце.

Враховуючи ці емпіричні оцінки розходження, важливо зауважити потенціал для зближення (вищі позиції, ніж у окремих країн ЄС) за такими показниками, як інноваційні можливості (60-те місце), ринок продукції (57-ма позиція) та навички або людський капітал (44-те місце).

Аналіз наданих даних та тенденцій свідчить про значні проблеми України в сферах глобальної конкурентоспроможності, ефективності податкової системи та боротьби з тіньовою економікою. Рейтингові показники України підтверджують наявність великих проблем, що ускладнюють можливість прогнозування обсягів податкових надходжень до бюджету. Урядові не вдалося успішно вирішити ці проблеми протягом останніх років, що також відображається у міжнародних рейтингах, де позиції України у відношенні до податкового навантаження та тіньової економіки є набагато вищими, порівняно з іншими країнами. Це ускладнює реальне прогнозування обсягів податкових надходжень до бюджету.

Стосовно оцінок драйверів виробництва, найвищі показники для України спостерігаються за драйвером «людський капітал» – 34-те місце серед 100 країн. Щодо інших драйверів, Україна займає такі позиції: «середовище попиту» – 58-е місце, «глобальна торгівля та інвестиції» – 59-е місце, «технології та інновації» – 74-е місце, «сталий ресурс» – 88-е місце та «інституційне середовище» – 94-те місце. Це означає, що слабкі сторони для країни – це інституційне середовище, технології та інновації.

Демонстрацією низької ефективності вітчизняної економіки являється те, що Україна постійно займає низькі або середні позиції у світових інвестиційних рейтингах, не спостерігаються значні позитивні тенденції в індексах, і не відбулися значущі зміни в рейтингах або обсягах прямих іноземних інвестицій протягом останніх 6–7 років. Наприклад, за Індексом економічної свободи The Heritage Foundation Україна посіла у 2021 році 127-ме місце серед країн, в основному, не вільних до економічної свободи, і виявляється слабкими у таких показниках, як фінансова свобода,

інвестиційна свобода, ефективність судочинства й права, державні витрати та захист прав власності [12].

За Індексом глобальної інноваційності у світі 2021 року Україна займає 49-е місце з 35,6 балами, що виглядає краще в порівнянні з іншими світовими рейтингами. Проте, серед країн Європи Україна знаходиться на 32-му місці з 39. За останні 5–6 років країна практично не покращила свої показники у цьому індексі, залишаючись на рівні 49-го місця у 2021 році. Низькі оцінки України у таких сферах, як інвестиції, складність ведення бізнесу та випуск креативної продукції, свідчать про недостатній прогрес. Лідерами цього індексу у 2021 році виявилися Швейцарія, Швеція, США, Велика Британія та Південна Корея [12].

За Індексом рейтингу International Property Rights Index 2021, Україна опустилась на одне місце порівняно з 2020 роком, зайнявши 106-ту позицію серед 129 країн. У рейтингу захисту прав власності Україна розташувалась між Замбією (105-те місце) та Мозамбіком (107-ме місце), оцінюючись за рівнем захисту власності, доступу до кредитів та інтелектуальної власності. Лідерами цього рейтингу у 2021 році стали Швейцарія, Сінгапур, Нова Зеландія, Фінляндія та Люксембург [12].

Для покращення негативного соціально-економічного, фінансового та інвестиційного стану в Україні необхідно провести радикальні реформи. Існують два можливих шляхи для активного розвитку фінансово-інвестиційного середовища: перше – взяти за приклад Польщу, Чехію, Словаччину та Угорщину і проявити політичну волю у боротьбі з монопольно-олігархічними кланами через жорстку деолігархізацію, яка стане складовою стратегії соціально-економічного розвитку. Другий шлях – навчитися від Казахстану, Кіпру та Мальти, надаючи інвесторам можливість захисту їхніх активів і прав у англосаксонському юридичному середовищі та виділяючи бюджетні кошти для незалежних англосаксонських суддів і адміністрації.

Слід відзначити, що, крім внутрішніх загроз, існують значущі зовнішні

небезпеки для державності України загалом і її фінансово-інвестиційного середовища зокрема. Російська Федерація веде агресивну політику, здійснюючи системні дипломатичні, воєнні, диверсійні, інформаційні та кібернетичні атаки, спрямовані на знищення України як незалежної держави. Широке залучення інвестицій з країн Західної Європи, США, Канади, Туреччини у вітчизняну економіку в значній мірі є не лише гарантом захисту, а й опорою для протидії агресивним діям Росії.

Крім очевидних загроз (таких як олігархічно-монопольна сировинна орієнтація та деструктивні дії РФ), що впливають на соціально-економічний стан та інвестиційну привабливість України, існують внутрішні організаційні питання вибудовування інвестиційно-фінансового середовища. Ці питання вимагають уваги державних органів влади та потребують негайного вирішення.

Загалом проблеми, які виникають у іноземних компаній в Україні під час залучення іноземного капіталу, можна описати наступним чином:

Перша проблема пов'язана зі загальним економічним розвитком, що включає в себе перспективи економічного зростання та сталого розвитку протягом тривалого періоду. Різке зменшення виробництва після набуття Україною незалежності багато років тому не дозволило використовувати потенціал макроекономічного розвитку як фактор для приваблення іноземного капіталу. Оцінюючи вплив макроекономічного розвитку на економіку України щодо залучення іноземного капіталу, можна зауважити, що ситуація в певній мірі покращилася не лише через приплив іноземного капіталу, але й завдяки інвестиціям з внутрішніх джерел:

а) подальше покращення управління та зростання прибутковості підприємств сприяли збільшенню інвестицій власними силами;

б) певне поліпшення інвестиційного клімату через спроби поліпшення виконання зобов'язань;

в) реформування власності в економіці, зокрема в сільському господарстві, додатково сприятиме збільшенню обсягів інвестицій у цей

сектор.

Друга проблема пов'язана зі структурою національної економіки, ураховуючи галузі, структуру експорту та інше. Поточний стан процесів приваблення інвестицій у реальний сектор української економіки загалом відповідає стану економіки країни. Структура галузей національної економіки переважно залишається незмінною. Це можна побачити у структурі експорту та імпорту. Наприклад, протягом усієї періоду незалежності більше 50% експортної продукції України складається з необробленої продукції, такої як чорна металургія та хімічні продукти. Цей показник є характерним скоріше для країн, що розвиваються, ніж для країни, яка прагне стати «європейською».

Проблема структури експорту не може бути вирішена негайно. Однак домінування необробленої продукції свідчить про відсутність будь-яких дій з боку держави змінювати структуру національного виробництва та підвищувати конкурентоспроможність готової продукції.

Щодо структури імпорту, основні позиції енергоносіїв українського імпорту обумовлені внутрішніми реаліями. Ця стаття імпорту України є об'єктивним фактом, який залишатиметься актуальним на протязі тривалого часу. Щодо «машин та устаткування», це свідчить про те, що вітчизняне машинобудування має обмежений ринок для реалізації своєї продукції. Це частково вказує на проблеми ринкової трансформації галузей української економіки.

Третя проблема пов'язана з процесами приватизації в країні та гарантуванням прав приватної власності. Ці процеси впливають на залучення іноземного капіталу та швидку інтеграцію до міжнародних економічних відносин. Низький рівень ринкової капіталізації в Україні заважає створенню загальнонаціонального індексу фондового ринку, який би був на рівні з іншими країнами. Показники розвитку фінансового ринку в Україні порівняно низькі в порівнянні з іншими країнами Центральної та Східної Європи.

Четверта проблема пов'язана з розвитком національного фондового ринку та всією групою факторів, що його визначають. Проблеми залучення іноземного капіталу в Україну та її інтеграції в міжнародні економічні відносини мають особливу внутрішню складову, яка стосується рівня розвинутої фінансового ринку.

П'ята проблема походить від недостатньо розвинутої фінансової інфраструктури, що ускладнює притік іноземного капіталу в Україну. Це може бути показано через проблеми, з якими зіштовхуються комерційні банки, а також через відсутність ефективної фінансової інфраструктури у країні. Низький рівень статутних капіталів комерційних банків не дозволяє їм бути повноправними партнерами для комерційних структур країн з ринковою економікою, а слабкорозвинений фінансовий ринок свідчить про недостатність економічних змін у країні. Ця сфера фінансових та банківських послуг може стати ключовим інструментом для інтеграції української економіки у світові відносини.

Шоста проблема пов'язана з відсутністю чіткої координації у процесах залучення іноземних капіталів з боку державних органів та управління. Наявність відповідних підрозділів та спеціалізованих структур у міністерствах та відомствах України не сприяє створенню умов для ефективної координації процесу залучення іноземного капіталу. Діяльність Кабінету Міністрів України також не відзначається належним рівнем координації у заохоченні припливу іноземного капіталу. Розроблення відповідних програм заохочення іноземного капіталу допомогло б координувати зусилля відповідних структур урядових органів у цій сфері та оптимізувати методи й інструменти стимулювання припливу іноземних інвестицій у економіку України.

Сьома проблема виникає внаслідок внутрішніх неекономічних чинників. Щоб привернути іноземний капітал в Україну, необхідно дотримуватися певних загальних принципів, які мають застосовуватися як до внутрішніх, так і до зовнішніх джерел. Основними аспектами є забезпечення

стабільності законодавчої та політичної системи, уникання постійних змін у нормативно-правових актах, що призводить до змін в режимі іноземних інвестицій та підприємницькому кліматі загалом. Держава має створювати сприятливі умови для інвестування в українську економіку, використовуючи пільги в оподаткуванні згідно з міжнародним досвідом. Хоча практично іноді відбуваються зміни в діючому законодавстві, і приймаються акти, такі як Закон № 132-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» [45].

Восьма проблема пов'язана з поточними характеристиками співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями. Для України це питання розглядається у контексті здійснення економічних перетворень. Важливо зауважити, що наявна ситуація з зовнішніми борговими зобов'язаннями та їх обслуговуванням є серйозною проблемою. Проблеми, що виникають у взаємодії України з міжнародними фінансовими організаціями, пов'язані як зі специфікою самої України, так і із політичними вимогами міжнародних фінансових організацій. У разі коли Україна є країною перехідного періоду, міжнародні фінансові організації використовують стандартні вимоги щодо співпраці з іншими країнами, де політичний аспект має великий вплив.

Ця проблема передбачає встановлення оптимальних параметрів взаємин, що не сприяли б конфліктному співробітництву і збереженню економічної та політичної стабільності. Визначення необхідних параметрів та мети взаємин з зовнішніми кредиторами є ключовою умовою для оптимізації зовнішнього боргу. Це стосується двох важливих фінансових аспектів: обслуговування попередніх зовнішніх запозичень та перспектив отримання нових коштів з інших країн. Щодо останнього аспекту, така оптимізація спрямована на різноманітні цілі отримання фінансування з-за кордону – як від міжнародних фінансових установ, так і від приватних капіталовкладень.

Дев'ята проблема впливає з особливостей сучасного етапу глобального економічного розвитку. З ростом світових економічних і



політичних процесів стає все більш помітним розрив між багатими і бідними країнами. Очевидним є перехід системи економічної та політичної впливовості у світі та їх взаємовідносин. І очевидно, що Україна не входить до числа таких впливових центрів.

### **3.2. Напрями щодо забезпечення подальшого зростання привабливості України для ТНК**

Забезпечення сталих та привабливих умов для транснаціональних корпорацій (ТНК) в Україні є ключовою складовою економічного розвитку країни. Для досягнення цієї мети необхідно спрямовувати зусилля на кілька стратегічних напрямів. Можна вказати такі напрями щодо забезпечення подальшого зростання привабливості України для транснаціональних корпорацій (ТНК):

1. Реформування законодавства та удосконалення правової системи для захисту прав інвесторів, спрощення процедур створення бізнесу, зменшення бюрократичних перешкод.

2. Забезпечення відкритості та прозорості управління, участь у міжнародних ініціативах з протидії корупції, публікація доступної інформації про бізнес-умови та економічні показники.

3. Інвестиції в модернізацію та розвиток транспортних, логістичних і комунікаційних мереж для поліпшення зв'язків та доступності.

4. Забезпечення високого рівня освіти, підготовка кваліфікованих кадрів у відповідності з потребами ринку праці.

5. Стимулювання досліджень та розвитку, сприяння інноваційним ініціативам, створення спеціалізованих центрів та інкубаторів для стартапів.

6. Співпраця з міжнародними фінансовими та економічними організаціями для привертання інвестицій та здійснення реформ відповідно до міжнародних стандартів.

7. Збереження стабільності фінансового сектору та вдосконалення його

регулювання та нагляду для забезпечення довіри та прозорості.

Зокрема, забезпечення збалансованості української економіки, заснованої на нових технологіях та екологічних заходах, призвело б до зменшення залежності від енергоресурсів, що імпортуються з Російської Федерації. Це відтак створило б у країні більш якісну, стабільну, конкурентоспроможну та в цілому стійку до різних викликів соціально-економічну систему. Також, при широкому застосуванні енергоефективних та екологічно чистих технологій у сферах енергетики, комунального господарства, будівництва, бізнес-процесах тощо, пересічні українці могли б отримати більшу соціальну захищеність та підвищення рівня благополуччя.

Україна відрізняється від інших країн світу, особливо це стосується сфери праці та підходів до оплати праці. Відповідно до даних Державного комітету статистики України за 2019–2021 роки, приблизно 20% працездатного населення були неофіційно зайняті [12]. Ця ситуація негативно впливає на продуктивність праці, що робить Україну відмінною серед країн Європи, обмежує стимули для інвестицій у людський капітал та утруднює фінансові можливості, які важливі для ефективного державного управління. Тому належне посилення заходів для поступового зменшення рівня неофіційної зайнятості стає надзвичайно важливим. Зокрема, національний індикатор, що вимірює рівень зайнятості населення віком 20–64 роки, не відображає повну картину щодо розповсюдження неофіційної зайнятості в різних секторах економіки.

Україні також невідкладно необхідно здійснити перехід до інноваційної моделі, у якій основний акцент робиться на кваліфікованій високооплачуваній праці. Це важливо, оскільки зайнятість з гідною оплатою праці сприяє зменшенню як абсолютної, так і відносної бідності, а також зменшує рівень нерівності.

Українські заробітні плати значно відстають від рівня у країнах Європейського Союзу: середня зарплата у країнах ЄС перевищує національний показник в більше ніж учетверо. За Міжнародною організацією

праці (МОП) рівень заробітної плати вважається низьким, якщо він становить менше двох третин медіанного рівня годинної зарплати. В Україні проводиться оцінка показників гідної праці на основі методології МОП, проте дані щодо індикатора «частка працівників із зарплатою нижче 2/3 медіанного рівня годинної зарплати» наразі не оприлюднені офіційно, хоча доступні. Це може призвести до відсутності цього завдання та індикатора у восьмій цілі. МОП оцінює рівень смертельних травматичних випадків в Україні як один із найвищих серед країн Європи. Це слід враховувати при перетворенні економіки України в контексті сталого розвитку та коректно відображати статистично згідно вимог ООН і Європейського Союзу [12].

Також потрібно покращити заходи для збільшення ефективності роботи та енергоефективності в економіці України. У цьому показнику Україна знаходиться в аутсайдерах, як серед країн Європейського Союзу, так і серед країн колишнього радянського простору. Для досягнення цієї мети необхідно оптимізувати фінансове забезпечення економічних та соціальних процесів, а також спрямувати інвестиції у сферу екології та найбільш високотехнологічні галузі економіки.

Планується, що до 2030 року відбудуться відповідні трансформації, що дозволять Україні перейти на новий рівень і частково досягти поставлених завдань. Збільшення продуктивності праці є важливим рушійним фактором у світовому економічному розвитку, оскільки цей показник відрізняє багаті країни від бідних. Підвищення продуктивності праці має прямий вплив на ВВП на душу населення і загальний рівень життя людей. Також, висока продуктивність праці забезпечує якість життя, виражаючи багатство та більший обсяг вільного часу, який може бути спрямований на освіту, розвиток, здоров'я або родину.

У нашій країні рівень продуктивності праці наразі дуже низький – 5 доларів США на людину-годину, порівняно з країнами, що входять до першої п'ятірки світових економічних лідерів, де він становить від 68 до 103 доларів США. Розглянемо рівень продуктивності праці у інших країнах.

**Рівень продуктивності праці**

<b>Країна</b>	<b>Показник за год</b>
Словаччина	44 долари
Угорщині	38 доларів
Болгарії	26 доларів

*Джерело: [44]*

Для підвищення цього ключового показника необхідні інвестиції в освіту, людський капітал та технології.

Україна стикається із великим завданням, яке потрібно вирішити – необхідність розширення економіки на нових, вищих рівнях продуктивності та екологічної стійкості.

Варто відзначити, що ключовими ефективними засобами подолання дестабілізації в світі та Україні є оперативна реакція держави на кризові ситуації, вкладення в розвиток людського капіталу та освіти, а також у впровадження більш екологічних та безпечних технологій. Важливість також полягає в стратегічно збалансованій бюджетно-борговій політиці, координації фіскальних, грошових та макропруденційних заходів, фінансуванні вразливих секторів під час кризи та збільшенні інвестицій у продуктивні сфери економіки для сталого і конкурентоспроможного розвитку.

Такі кроки спрямовані на включення до збалансованої, цифрової та інноваційно-екологічної економіки, боротьбу з тіньовою економікою та корупцією у фінансово-економічному секторі. Досвід країн, які мають конкретні стратегічні плани і послідовно втілюють їх, підтверджує, що у них соціально-економічне середовище більш стабільне. У цьому контексті важливо, щоб Україна також перейшла до реалістичного стратегічного планування з визначенням чітких завдань та проєктів, оскільки їх виконання сприятиме залученню іноземних інвестицій, зокрема інвестицій ТНК, побудові стійкої економіки, поліпшенню соціального стану населення,

екології та інших ключових показників людського розвитку в Україні.

Базуючись на цьому, можна визначити такі напрями дій:

Таблиця 3.2

**Напрями дій для створення стабільного соціально-економічного середовища в Україні**

Мета	Заходи
З метою залучення більшої кількості іноземних інвестицій в Україну	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Сприяти інвестиціям у нерухомість, визначивши можливий перелік об'єктів для інвестування.</li> <li>- Розміщення коштів в українських банках для покращення фінансової ситуації в країні.</li> <li>- Надання в оренду або концесія іноземним фізичним та юридичним особам окремих промислових об'єктів.</li> </ul>
Для створення умов, що покращать інвестиційний клімат в Україні	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Забезпечити стабільність законодавчої та політичної систем, уникати постійних коригувань нормативних актів, що спричиняє зміни у режимі іноземного інвестування в Україні та загальному підприємницькому кліматі.</li> <li>- Створити сприятливі умови для інвестування капіталів в українську економіку, включаючи збільшення податкових пільг у відповідності до міжнародного досвіду.</li> <li>- Зменшити рівень корупції в країні та протистояти тенденціям криміналізації суспільства.</li> <li>- Забезпечити необхідні фінансові та юридичні гарантії для іноземного капіталу та розвинути систему страхування підприємницького ризику.</li> </ul>

Враховуючи унікальність розвитку економіки України, можна виділити кілька спрямувань державної політики на рівні окремих галузей та виробництв.

1. На державному рівні важливо визначити пріоритетні галузі, що визначатимуть подальший розвиток економіки. Ці галузі повинні мати відповідні стимули для приваблення капіталів та інвестицій у реальний сектор. Особливу увагу слід приділяти розвитку конкурентоспроможної

продукції у сферах, де Україна вже показала себе: транспортному літакобудуванні, енергетичному машинобудуванні, ракетобудуванні та окремих галузях військово-промислового комплексу.

2. На рівні окремих галузей важливо розвивати експортний потенціал шляхом збільшення виробництва високотехнологічної продукції та надання послуг через модернізацію виробництва, використання вітчизняних технологій у переробці, зберіганні, пакуванні, транспортуванні та реалізації. Необхідно закріплювати позиції на традиційних та виходити на нові ринки.

3. Важливо визначити стратегічне значення різних галузей для розвитку економіки та розробити тактику залучення капіталів та інвестицій у реальний сектор. Класифікація галузей може базуватися на таких показниках, як середньорічні темпи ринкового зростання та частка імпорту, що відображає конкурентні переваги.

4. Згідно зі світовим досвідом розвитку реального сектора, важливо акцентувати увагу на стимулюванні капіталів та інвестицій не лише у великих, але й у малих та середніх підприємствах. Активна підтримка інвестиційної діяльності населення та створення умов для розвитку власництва серед громадян є актуальною у цьому контексті.

При описі проблем залучення іноземного капіталу до української економіки важливо враховувати поточну геополітичну обстановку. Очевидним є вплив кризових явищ та їх наслідків у світі на потік капіталу. Втрата капіталу є одним з ключових результатів кризи, і цей процес тісно пов'язаний з конкретними регіональними аспектами, які визначають розвиток цієї самої кризи.

На підставі міжнародного досвіду можна сформулювати кілька загальних висновків, які варто розглядати як важливу складову економічної стратегії України:

1. Країни, які зволікають із впровадженням ефективних ринкових реформ та розвитку умов для відкритості своєї економіки, мають обмежений потік зовнішніх коштів. Успішний розвиток вимагає конкретних кроків у

напрямку реалізації реформ, зрозумілих для західних країн, міжнародних організацій та приватних інвесторів.

2. Сьогодні спостерігається зменшення потоку капіталу в країни з ризикованою економікою, включаючи Україну. Це стосується як інвестицій, так і кредитних ресурсів, особливо іноземних.

3. Особливу увагу слід зосередити на привабленні інвестицій транснаціональних корпорацій до України. Для цього потрібна спеціальна програма, яка захищатиме національні економічні інтереси України і одночасно використовуватиме можливості транснаціональних корпорацій.

4. У зв'язку із недовідою традиційних методів залучення іноземного капіталу в Україну, потрібна зміна ідеології стосовно можливостей залучення такого капіталу. Важливо активізувати стимулювання внутрішніх інвестицій, легалізацію тіньової економіки та використання альтернативних джерел фінансування.

5. Одним із факторів, що ускладнює залучення іноземного капіталу до України, є втеча капіталу з країни. Це негативно впливає на можливості отримання іноземного фінансування. Втім, негативні наслідки цієї втечі, такі як тінізація та криміналізація економіки, треба ефективно боротися.

6. Проблема «брудних грошей» є однією з важливих перешкод для залучення іноземного капіталу в Україну. Стабільні механізми запобігання відмиванню грошей у розвинених країнах важливо враховувати для попередження легалізації капіталу, походження якого сумнівне.

Підсумовуючи, важливо відзначити, що Україна повинна використовувати кращий закордонний досвід для формування інвестиційної привабливості та розвитку фінансово-інвестиційного сектору. Цей досвід показує, що розбудова інвестиційного клімату – це складний та тривалий процес, але втрата привабливості може статися швидко через невірні політичні дії та стратегії.

Україна повинна посилювати свій фінансово-інвестиційний потенціал через удосконалення законодавства у цій галузі та забезпечення захисту прав

власності для інвесторів. Також необхідні реформи для деолігархізації країни, розвитку фондового ринку, системи управління ризиками на внутрішньому фінансово-інвестиційному ринку. Оновлення та покращення механізмів управління інвестиційною сферою та інструментів залучення інвесторів також є нагальними завданнями.

### **3.3. Перспективи розвитку ТНК в післявоєнний період**

Для України, у зв'язку з відчутним дефіцитом внутрішніх джерел нагромадження, роль залучення іноземного капіталу важко переоцінити. При цьому прямі іноземні інвестиції є ключовою умовою для покращення бізнес-середовища в країні. Однак, не зважаючи на світові тенденції, залучення іноземних інвестицій в Україну є дуже вразливим процесом через «імунітет» західних підприємств до ризикованих ринків. Тому, окрім традиційних проблем, пов'язаних з правовим середовищем та політичною нестабільністю в країні, процес залучення іноземних інвестицій обмежується також впливом світових процесів.

Щодо проблем, пов'язаних із розвитком національної економіки України, важливо відзначити наступні ключові аспекти [12]:

- 1) іноземний капітал є важливим фактором для успішного переходу країни до ринкової економічної моделі, його залучення сприятиме розвитку ринкового середовища, поліпшенню бюджету та підвищенню рівня життя населення;
- 2) в умовах зростаючої взаємозалежності національних економік, іноземний капітал може слугувати фактором інтеграції України у світову економічну систему;
- 3) Україна має завдання не лише інтегруватися у світові економічні зв'язки, а й визначити власні пріоритети розвитку відповідно до державних цілей;
- 4) регулювання іноземного капіталу має враховувати міжнародний



досвід у відповідних сферах економіки для формування національної системи регулювання.

Залучення іноземного капіталу у національну економіку є одним з важливих факторів перетворення в країнах, які переходять до нових економічних моделей. У відношенні до України можна стверджувати, що поживлення інвестиційної активності через внутрішні та зовнішні джерела є ключовою передумовою для прискорення економічного росту та виходу держави з кризи. Щодо динаміки надходжень прямих іноземних інвестицій та процесів інвестування в Україні див. табл 3.1 і 3.2.

Протягом усього періоду незалежності держави на рівні уряду чути оптимістичні заяви щодо сприятливого інвестиційного клімату та заклики до іноземних інвесторів активізувати свої інвестиції.

Таблиця 3.1

**Прямі іноземні інвестиції в Україні в 2023 р. (млн. дол. США)\***

2023	ППІ в Україну	ППІ з України	Сальдо
I кв.	1181 <b>+705</b>	36 <b>-149</b>	+1145 <b>+293.5%</b>
II кв.	1287 <b>+106</b>	-17 <b>-53</b>	+1304 <b>+13.9%</b>
III кв.	1627 <b>+340</b>	-13 +4	+1640 <b>+25.8%</b>
IV кв.			
за рік	<b>4095</b>	<b>6</b>	<b>+4089</b>

\* без урахування окупованих територій (Криму, Севастополя, частини Донбасу)

Джерело: [61]

Поточний рівень залучення іноземного капіталу в українську економіку вимагає використання міжнародного досвіду. Проте зараз використання світового досвіду в Україні у залученні іноземних інвестицій ще не досягло високої досконалості. Це стосується не лише досвіду розвинених країн або країн Центральної та Східної Європи, але й країн, таких як Китай, Індія, Мексика та інші. Наприклад, Китай, Індія та Мексика обрали поетапне включення іноземного капіталу в національну економіку. Це проявляється як

у територіальному підході (створення спеціальних економічних зон з пільговим інвестиційним кліматом, що поступово розповсюджуються на всю країну), так і в різних галузях – від простих праце- та ресурсомістких виробництв до високотехнологічних секторів, таких як електроніка та телекомунікації.

Важливо зазначити, що аргумент, що безпосередньо пов'язує обсяги приваблення іноземних інвестицій із рівнем відкритості та дерегуляції економіки, не є переконливим [8]. Наприклад, у Китаї, який традиційно займав третє місце за обсягами прямих іноземних інвестицій після США та Великої Британії, недавно існувало дуже строге інвестиційне законодавство (включаючи обмеження у вкладанні грошей у певні галузі та виробництва) і обмежену конвертовану валюту.

*Таблиця 3.2*

**Прямі іноземні інвестиції в Україні з 2010 по 2023 рр. (млн. дол. США)**

Рік	ППІ в Україну	ППІ з України	Сальдо
2010	6495 <b>+1679</b>	736 <b>+574</b>	+5759 <b>+23.7%</b>
2011	7207 <b>+712</b>	192 <b>-544</b>	+7015 <b>+21.8%</b>
2012	8401 <b>+1194</b>	1206 <b>+1014</b>	+7195 <b>+2.6%</b>
2013	4499 <b>-3902</b>	420 <b>-786</b>	+4079 <b>-43.3%</b>
2014	410 <b>-4089</b>	111 <b>-309</b>	+299 <b>-92.7%</b>
2015	-458 <b>-868</b>	-51 <b>-162</b>	-407 <b>-236.1%</b>
2016	3810 <b>+4268</b>	16 <b>+67</b>	+3794 <b>+1032.2%</b>
2017	3692 <b>-118</b>	8 <b>-8</b>	+3684 <b>-2.9%</b>
2018	4455 <b>+763</b>	-5 <b>-13</b>	+4460 <b>+21.1%</b>
2019	5860 <b>+1405</b>	648 <b>+653</b>	+5212 <b>+16.9%</b>
2020	-868 <b>-6728</b>	82 <b>-566</b>	-950 <b>-118.2%</b>
2021	6687 <b>+7555</b>	-198 <b>-280</b>	+6885 <b>+824.7%</b>
2022	1152 <b>-5535</b>	529 <b>+727</b>	+623 <b>-91.0%</b>
2023	4095 <b>+2943</b>	6 <b>-523</b>	+4089 <b>+556.3%</b>

*Джерело: [61]*

Під час аналізу можливостей залучення капіталу на світових ринках потрібно розглянути джерела такого приваблення. Одним із ключових напрямків, що визначає сучасні тенденції розвитку міжнародного ринку капіталів, є фінансові можливості транснаціональних корпорацій. Розширення міжнародної діяльності транснаціональних корпорацій часто здійснюється шляхом придбання чи створення нових компаній, утворення спільних підприємств або вступу до інших об'єднань. Це може бути здійснено не тільки через експорт капіталу та реінвестування прибутку за кордоном, але і шляхом придбання іноземної фірми, використовуючи кредити в країні, де відбувається операція. Застосовуються різні методи для укрупнення активів та придбання контролю, такі як привласнення місцевого основного капіталу для погашення боргів. Зростання міжнародного сектора економіки призводить до залежності держав від діяльності транснаціональних корпорацій, зменшуючи значення чисто національного виробництва в національній економіці [9].

Найактивніший характер прямих іноземних інвестицій для економік, що зростають і розвиваються не може замінити важливості національних інвестицій. Навіть у країнах, які лідирують у привабленні іноземного капіталу, прямі іноземні інвестиції зазвичай складають лише до 20-30% загальних капіталовкладень. Крім того, зазвичай струмок прямих іноземних інвестицій перетворюється на потік, коли в країнах-реципієнтах спостерігається економічне зростання, яке відображається в зростанні національних інвестицій.

Згідно світового досвіду, стратегія державного стимулювання іноземного капіталу має три етапи розвитку. Перший етап передбачав лібералізацію руху капіталу і відкриття секторів національної економіки для іноземних інвесторів. Другий етап характеризувався активним маркетингом та позиціонуванням країни як потенційної бази для транснаціональних корпорацій та привабленням інвестицій. Ця стратегія включала створення

національних агентств для підтримки інвестицій. Третій етап спрямований на більш чітке визначення пропозицій для іноземних інвесторів на рівні галузей та секторів національної економіки, активне просування адміністративно-економічних регіонів і секторів. Основна мета цієї стратегії полягає в гармонізації переваг місцезнаходження країни з потребами іноземного інвестора.

При виборі місця для інвестування капіталу та ресурсів транснаціональні компанії керуються економічними, політичними і соціальними критеріями.

Критерії економічного характеру включають такі аспекти [9]:

1. Рівень економічного розвитку;
2. Конкурентне середовище та наявність конкурентів серед партнерів і постачальників;
3. Розвиток інфраструктури, спрямованої на підтримку бізнесу;
4. Законодавча й економічна політика приймаючої держави, що включає рівень оподаткування, ступінь лібералізації та дерегуляції ринку, а також співвідношення між витратами на виробництво та рівнем прибутковості.

Досвід країн, які втягнуті у процес глобалізації, показує критичне значення для успішної реалізації такої політики таких факторів, як:

- чітке визначення цілей політики;
- формулювання програмних завдань, таких як вибір галузей, філіалів іноземних компаній та місцевих партнерів;
- розробка конкретних заходів для досягнення цілей, що включає інформаційну підтримку, технологічну політику і технічну допомогу компаніям, програми підвищення кваліфікації кадрів та фінансове забезпечення;
- створення адміністративних та інституціональних рамок для впровадження та моніторингу інвестиційних програм [9].

Можливості перетворення України в країну, яка приваблює іноземний

капітал та амбіційно претендує на статус регіонального економічного та фінансового центру, вимагають виконання кількох умов у процесі залучення іноземних інвестицій:

- встановлення миру та реінтеграція непідконтрольних територій;
- проведення ефективних економічних реформ та перехід до етапу стійкого економічного зростання;
- підвищення зрілості національної економіки, зокрема банківського та фінансового секторів;
- перенаправлення фінансових потоків таким чином, щоб вони не оминали Україну;
- досягнення політичної стабільності в регіоні, паралельно зміцнюючи внутрішню політичну ситуацію.

На покращення перспектив розвитку ТНК й, зокрема, європейських ТНК, в післявоєнний період спрямовані наступні заходи, передбачені урядом України [12]:

1. Чорноморські порти України планують повністю відновити роботу починаючи з 2025 року, і наступні роки (2026-2027) передбачають зниження значних ризиків у сфері безпеки.

2. Передбачається продовження активної міжнародної фінансової підтримки для фінансування бюджетних потреб та зменшення розривів у платіжному балансі.

3. Стратегічний вибір ефективної економічної політики включає повернення до ринкових механізмів для покриття дефіциту бюджету, забезпечення їхньої прибутковості, фіскальну консолідацію та скорочення квазіфіскальних дисбалансів. Передбачається також повернення до традиційних принципів інфляційного таргетування з плаваючим валютним курсом та поетапну ліквідацію емісійного фінансування бюджету.

5. Часткове відновлення економіки протягом 2026-2027 років передбачається, хоча це припущення має гіпотетичний характер через неможливість точної оцінки збитків у виробничому та людському потенціалі

в умовах часткової окупації території України та наявності безпекових ризиків. НБУ оцінює орієнтовні темпи післявоєнного відновлення економіки у 5-6% щорічно.

## ВИСНОВКИ

1. Привабливість України для транснаціональних компаній Європи базується на різноманітних факторах, включаючи географічне положення, розвиненість галузей економіки, економічний потенціал та рівень залученості іноземних інвесторів. Виявлено, що ТНК виявляють особливий інтерес до України у галузях, де національні компанії мають виразні конкурентні переваги, таких як: харчова промисловість та обробка сільськогосподарських продуктів; торгівля; фінансовий сектор; машинобудування; транспорт; операції з нерухомістю; фармацевтична та нафтохімічна промисловість. Проведений аналіз діяльності ТНК в Україні у різних галузях показав, що значна частина цих компаній спеціалізується на торгівлі, ремонті, обробній промисловості, операціях з нерухомістю та будівництві. Отже, іноземні компанії віддають перевагу не вкладати кошти у високотехнологічні сектори, а найчастіше спрямовують свої інвестиції на торгівлю – галузь, яка швидко приносить високі прибутки.

2. Україна відіграє важливу роль у європейському бізнесі як потенційний ринок збуту, а також як країна зі значним потенціалом для іноземних інвестицій та бізнесових можливостей. Виявлено, що організаційна структура європейських транснаціональних корпорацій може бути як одногалузевую, так і багатогалузевую. Одногалузеві корпорації, як правило, є горизонтально інтегрованими підприємствами, спрямованими на виробництво подібних товарів або послуг. Наприклад, цим принципом керує британська компанія «Водафон», яка спеціалізується на телекомунікаційних послугах. Багатогалузеві концерни можуть представляти собою вертикально інтегровані корпорації або різноманітні ТНК. Вертикально інтегровані корпорації об'єднують ключові сегменти виробництва під одним власником та керівництвом. Наприклад, транснаціональна нафтова компанія може здійснювати видобуток сировини в одній країні, рафінування в іншій, а продаж готової продукції – в третій країні. Диверсифіковані ТНК

об'єднують підприємства з різними видами інтеграції, наприклад, швейцарська компанія «Nestle», що займається виробництвом продуктів харчування, косметики, вин та інших сфер за кордоном і, зокрема, в Україні. Кількість таких компаній стрімко зростає в останні роки.

3. Проведення реформ та вдосконалення законодавства спрямовані на створення сприятливих умов для іноземних інвесторів, що сприяє збільшенню привабливості країни.

4. Розвиток інфраструктури та покращення логістичних можливостей в Україні є важливими чинниками для приваблення транснаціональних компаній.

5. Розвиток високоякісного людського капіталу через освіту, навички та технічну компетентність відіграє ключову роль у привабленні іноземних інвесторів.

6. Оцінка та аналіз секторів економіки, які мають потенціал для приваблення транснаціональних компаній, визначає напрямки та можливості для іноземних інвестицій.

7. Іноземні компанії стикаються з викликами і перешкодами, такими як бюрократія, корупція та нестабільність в законодавстві, які знижують привабливість для європейських інвесторів.

8. Для подальшого зростання привабливості України для транснаціональних компаній важливо розвивати сприятливі умови для бізнесу, поліпшувати інфраструктуру, зменшувати адміністративні бар'єри та підвищувати прозорість та стабільність.

9. Потенціал України для розвитку транснаціональних компаній у післявоєнний період передбачає можливості посилення іноземних інвестицій, розширення співпраці та стабілізацію бізнес-середовища.

Отже, привабливість України для транснаціональних компаній Європи зросла завдяки численним факторам, таким як стратегічне географічне положення, доступність кваліфікованої робочої сили, розвиток інфраструктури, підписання та реалізація міжнародних угод та сприятливий



бізнес-клімат. Ці чинники сприяють залученню іноземних інвестицій та розвитку співпраці між Україною та європейськими компаніями.

Загалом, залучення транснаціональних компаній до України потребує комплексного підходу, включаючи покращення бізнес-клімату, розвиток інфраструктури та стимулювання ефективного співробітництва між державою та іноземними інвесторами.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз та оцінка економічної діяльності ТНК в Україні. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3643>
2. Артеменко Л. Б. Людський капітал: наукові підходи та стан формування в Україні. *Галицький економічний вісник*. 2016. Том 50, № 1. С. 22–31. URL: [http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/18611/2/GEV\\_2016v50n1\\_Artemenko\\_L-Human\\_capital\\_scientific\\_22-31.pdf](http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/18611/2/GEV_2016v50n1_Artemenko_L-Human_capital_scientific_22-31.pdf)
3. Бізнес у воєнний час : як змінилося законодавство. *Економічна правда*. 2020. №3. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/28/684801/>
4. Богиня Д. П., Грішнова О. А. Основи економіки праці. Київ : Знання-Прес, 2000. 313 с. Гл. 1. С. 29-44. Гл. IV. С. 94-117.
5. Богуславець М. План відновлення України: розпочати відбудову хочуть вже у 2022 році. LB.ua. URL: [https://lb.ua/blog/martyna\\_boguslavets/524339\\_plan\\_vidnovlennya\\_ukraini\\_rozpochaty.html](https://lb.ua/blog/martyna_boguslavets/524339_plan_vidnovlennya_ukraini_rozpochaty.html)
6. Болгарова Н. К. Транснаціоналізаційні процеси в економіці України. *Бізнес Інформ*. 2015. № 12. С.57-61
7. О. Булана, С. Дяченко, Д. Науменко. НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ дослідження наявних проєктів та потреб зацікавлених сторін в Україні. ГО «Український центр європейської політики». К., 2023.
8. Булкот О. В. Міжнародна інвестиційна діяльність ТНК в умовах викликів цифрової економіки. *Економічний простір: збірник наукових праць*. 2019. №156. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/156-5>
9. Бусарєва Т. Г. Макрорегуляторне забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних ТНК. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Випуск 24, частина 1. URL: [http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/24\\_1\\_2019ua/14.pdf](http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/24_1_2019ua/14.pdf)

10. Велика Британія скасувала всі мита і квоти на експорт товарів з України. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/eksport/velika-britania-skasuvava-vsi-mita-i-kvoti-na-eksport-tovariv-z-ukraini>
11. Венгер В. В. Особливості формування та розвитку транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2019. No 2 (4). URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/76/70>
12. Війна в Україні: економіка, бізнес, логістика, допомога. URL: <https://trans.info/ru/viyna-v-ukrayini-ekonomika-biznes-logistika-dopomoga-279148>
13. Воронкова Т. Є., Хівренко К. В. Транснаціональні корпорації в системі глобальної економіки: стан та проблеми. *Економіка та держава*. № 11. 2021. URL: [http://www.economy.in.ua/pdf/11\\_2021/20.pdf](http://www.economy.in.ua/pdf/11_2021/20.pdf)
14. Втрата складів. URL: <https://rau.ua/novyni/sklad-ritejl-vtratu-logistiku/>
15. Гинда С. М. Людський капітал: сутність, особливості аналізування та оцінювання. *Економіка і суспільство*. 2017. № 12. С. 73–78. URL: [http://economyandsociety.in.ua/journal/12\\_ukr/12.pdf](http://economyandsociety.in.ua/journal/12_ukr/12.pdf)
16. Горбач Л.М., Плотніков О.В. Глобалізація: світова економіка та українські реалії: монографія. Київ: *Видавничий дім «Кондор»*. 2020. 224 с.
17. Горбач Л.М., Плотніков О.В. Міжнародні фінанси: підручник. К: *Видавничий дім «Кондор»*. 2019.
18. Григоренко Ю. Жовтень став найгіршим місяцем для експорту продукції ГМК України у 2022 році. URL: <https://gmk.center/posts/oktyabr-stal-hudshimmesyacem-dlya-eksporta-produkcii-gmk-ukrainy-v-2022-godu/>
19. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудова відносина: підручник. Київ: Знання, 2004. 535 с.
20. Гуменюк Ю. П. Людський капітал та вплив його глобального переливу на соціально-економічний розвиток. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2010. № 682. С. 270–279. URL:

<http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/7832/1/39.pdf>

21. Данилишин Б. Щодо стану інвестиційних процесів в економіці України та шляхів їх активізації. URL: [https://lb.ua/blog/bogdan\\_danylysyn/503439\\_shchodo\\_stanu\\_investitsiynih\\_protseviv.html](https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/503439_shchodo_stanu_investitsiynih_protseviv.html)
22. Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/>
23. Дмитренко Д. Рятувати логістику, випускати за кордон і залучати інвестиції Заходу. Великий бізнес розповів, що треба для відродження України. URL: <https://biz.liga.net/ua/all/all/article/ukrainamojet-stat-evropeyskim-tigrom-10-sovetov-biznesa-kak-postroit-stranumechty>
24. Доходи Зведеного бюджету за 2020 рік / Міністерство фінансів України. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/zvit\\_2020\\_](https://mof.gov.ua/storage/files/zvit_2020_)
25. Дугієнко Н. О., Яцук Г. С. ТНК в Україні: діяльність та вплив на економіку. *Інфраструктура ринку*. 2020. № 48. URL: [http://www.marketinfr.od.ua/journals/2020/48\\_2020\\_ukr/5.pdf](http://www.marketinfr.od.ua/journals/2020/48_2020_ukr/5.pdf)
26. Заблоковані порти: логістика агропродукції здорожчала в 4 рази. URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/zablokovani-porti-logistika-agroprodukcijizdorozhchala-v-4-razi>
27. Заяць Д. І. Транснаціональні корпорації – стратегічний пріоритет майбутнього України. *Фінансовий простір*. 2020. № 2 (38). URL: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209292](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209292)
28. Експорт зернових, зернобобових, олійних і продуктів їх переробки у липні досяг 3 млн тонн. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/eksport/eksport-zernovih-zernobobovih-olijnih-i-produktiv-ih-pererobki-u-lipni-dosag-3-mln-tonn>
29. ЄС включив українські логістичні шляхи до Транс'європейської транспортної мережі. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/es-vkluciv-ukrainski-logisticni-slahi-do-transevropejskoi-transportnoi-merezi>
30. Інвестиційне законодавство: стан, проблеми, перспективи. URL: [https://minjust.gov.ua/m/str\\_40069](https://minjust.gov.ua/m/str_40069)
31. Іноземні компанії на українському ринку.

[https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2019/29.11.19/\\_29\\_11\\_2019\\_30.pdf](https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2019/29.11.19/_29_11_2019_30.pdf)

32. Качур А. В. ТНК та їх роль в сучасних міжнародних економічних відносинах. *Економіка і суспільство*. 2018. № 19.

33. Коляда О. В. Транснаціональні корпорації – стратегічний пріоритет майбутнього України. *Фінансовий простір*. 2020. №2 (38). URL: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209292](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209292)

34. Коляденко Д. Л. Людський капітал – фактор інституціональної трансформації в АПК. *Ефективна економіка*. 2017. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5620>

35. Кризова ситуація в логістиці. URL: [http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3\\_2020/56.pdf](http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/56.pdf)

36. Левківський В. М. Транснаціональний характер діяльності ТНК: світовий досвід та українські реалії. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2014. № 3.

37. Логістика війни. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/perevezennya-v-ukrajini-pidchas-viyni-gumanitarni-vantazhi-obmezhennya-na-perevezennya-50231625.html>

38. Мізюк С. Г., Білик А. В. Вплив діяльності транснаціональних корпорацій на економічний розвиток України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. №29. [eonom.uzhnu.uz.ua/archive/29\\_2020ua/21.pdf](http://eonom.uzhnu.uz.ua/archive/29_2020ua/21.pdf)

39. Науменко Н. С., Збожна Д. М. Міжнародні ТНК: механізм функціонування та вплив на сучасний інвестиційний ринок. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. *Серія: Економіка і управління*. Том 31 (70). № 1, 2020. URL: [https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals /2020/31\\_70\\_1/4.pdf](https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals /2020/31_70_1/4.pdf)

40. Островерхов В. М. Еволюція наукових поглядів дослідження людського капіталу. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2016. Вип. 21. С. 63–66. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/rarpsu\\_2016\\_21\\_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/rarpsu_2016_21_12)

41. Падіння ВВП. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/naskilki->

[znizitsya-vvp-ukrajinicherez-rosiyske-vtorgnennya-ocinka-dragon-capital-50247043.html](https://znizitsya-vvp-ukrajinicherez-rosiyske-vtorgnennya-ocinka-dragon-capital-50247043.html)

42. Панфілова Т.О. Оцінка ефективності механізмів регулювання бюджетно-податкової сфери України. *Наукові інновації та передові технології*. 2021. № 1. С. 92–105.

43. О. Плаксюк, В. Горватова, О. Якушев. Людський капітал як фактор підвищення ефективності та конкурентоспроможності компанії. *Економіка та підприємництво*. 1 (58). 2023. DOI: 10.32342/2074-5354-2023-1-58-122023

44. Плотніков О.В. Проблеми співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями. *Економіка України*. 2019. № 5. С. 41–47.

45. Погрібний Д. І. Особливості правового забезпечення діяльності транснаціональних корпорацій. *Право та інновації*. 2015. № 1 (9). С. 75-79.

46. Поліщук О. В. Проблеми функціонування транснаціональних корпорацій на території України. <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/5907/6657>

47. Про внесення змін до деяких законів України з метою запобігання ухиленню окремих підприємств, створених за участю іноземних інвесторів, від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Закон України від 02.12.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2899-14#Text>

48. Про внесення змін до Закону України «Про індустриальні парки» та деяких інших законодавчих актів України щодо залучення інвестицій у промисловий сектор економіки шляхом стимулювання створення індустриальних парків. Закон України від 07.09.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-20#Text>

49. Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні. Закон України від 09.08.2023. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text>

50. Про загальні принципи створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон. Закон України від 13.10.1992 р. { Закон втратив чинність на підставі Закону N 2389-IX (2389-20) від 09.07.2022}. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-12#Text>

51. Про захист іноземних інвестицій на Україні. Закон України від 05.10.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540%D0%B0-12#Text>

52. Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18.09.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>

53. Про інститути спільного інвестування (пайові та інвестиційні фонди). Закон України від 2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17#Text>

54. Про концесію. Закон України від 03.10.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-IX#Text>

55. Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19.03.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96>

56. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків. Закон України від 1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14#Text>

57. Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження. Закон України від 2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1457-14#Text>

58. Рябчук О. Г., Гожуловський С. С. Особливості розвитку людського капіталу як основного фактора зростання економіки України. *Економічний вісник. Серія : Фінанси, облік, оподаткування*. 2020. - Вип. 4. - С. 182-192

59. Садовська І. Б. Обліково-інформаційне забезпечення в управлінні власним капіталом сільськогосподарських підприємств. *Економічні науки*.

Сер.: Облік і фінанси. 2012. Вип. 9(3). С. 207–213.

60. Салатюк Н. М. Економічні наслідки та проблеми функціонування ТНК в Україні в умовах глобалізації світової економіки. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. URL: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/7.pdf>

61. Про прямі іноземні інвестиції в Україні з 2002 по 2023 рр. За даними сайту Мінфіну. URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/fdi/>